DİNİ MUSİKİ DERSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ:ÜSKÜDAR HAKKI DEMİR AİHL ÖRNEĞİ

Nuriye KABAL
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK
Mayıs, 2025
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİNİ MUSİKİ DERSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ÜSKÜDAR HAKKI DEMİR AİHL ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Nuriye KABAL

Danışman
Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "**Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: Üsküdar Hakkı Demir AİHL Örneği** " adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

22/05/2025

İmza

Nuriye KABAL

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	**Adı- Soyadı**	Nuriye KABAL
	Numarası	2200697011
	Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Programı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Program Düzeyi	☒Yüksek Lisans ☐Doktora ☐Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: Üsküdar Hakkı Demir AİHL Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		22.05.2025
Tez Savunma Sınav Saati		14:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

DİNİ MUSİKİ DERSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: ÜSKÜDAR HAKKI DEMİR AİHL ÖRNEĞİ

Nuriye KABAL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Mayıs, 2025

Danışman: Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK

Bu çalışma, İstanbul'daki bir proje İmam Hatip Lisesinde yürütülen dini musiki derslerine ilişkin öğrenci tutumlarını ve öğretmen görüşlerini değerlendirmektedir. Araştırmada, dini musiki eğitiminin içeriği, öğretim süreçleri ve karşılaşılan zorluklar ele alınarak, bu alandaki mevcut durum ve öneriler analiz edilmiştir.

Öğrenci tutumları nicel yöntemlerle ölçülmüş ve analiz edilmiştir. Öğretmen görüşleri ise nitel araştırma yöntemileri kullanılarak analiz edilmiştir.

Dinî musiki dersini seçen öğrencilerin tutum puanları, seçmeyen öğrencilere kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir. Öğrencilerin dinledikleri müzik türüne göre dinî musiki dersine yönelik tutumları farklılık göstermektedir. Türk sanat musikisi ve ilahi dinleyenler, pop müzik dinleyenlere göre daha olumlu tutumlar sergilemektedir. Enstrüman çalan ve şarkı söyleyen öğrencilerin derse yönelik tutumları, bu aktiviteleri yapmayanlara kıyasla daha olumlu bulunmuştur. Müzik kanallarını izlemekten keyif alan öğrencilerin tutum puanları, izlemeyenlere kıyasla daha yüksektir. Ses yarışmalarını izlemekten keyif alan öğrencilerin derse yönelik tutumları anlamlı şekilde daha olumludur.

Öğretmenler, dini musiki eğitiminin Kur'an-ı Kerim'i daha etkileyici okumak, ezan ve ilahiler gibi dini gelenekleri yaşatmak açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğrencilerin dini musiki dersine olan ilgisinin yüksek olduğu ancak öğretim materyallerinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Özellikle makam öğretimi ve enstrüman kullanımının derslerde daha fazla yer alması gerektiği ifade edilmiştir. Öğretmenler, dini musiki eğitimini verebilecek yeterli donanıma sahip eğitmenlerin azlığından ve müzik eğitimi alanındaki ders materyallerinin sınırlı olmasından şikayet etmiştir. Ayrıca, teorik bilginin ağırlıklı olduğu ancak uygulamalı eğitimin yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Ders içeriğinin dini musiki geleneğini aktarmada yeterli olduğu ancak öğrenci kazanımlarını artırmak için daha fazla görsel ve işitsel materyale ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Elde edilen bulgular, dini musiki eğitiminin İmam Hatip Liselerinde değerli bir alan olarak kabul edilmesine rağmen, eğitim sürecinde bazı eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Özellikle uygulamalı eğitimin artırılması, öğretmenlerin yeterliliğinin güçlendirilmesi ve ders materyallerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Araştırma, dini musiki dersinin öğrencilerin kültürel ve manevi gelişimine katkı sunduğunu ancak daha etkili bir eğitim modeli oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinî musiki, İmam Hatip Liseleri, Öğrenci tutumları, Öğretmen görüşleri

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF TEACHER AND STUDENT VIEWS ON RELIGIOUS MUSIC COURSE: THE CASE OF ÜSKÜDAR HAKKI DEMİR AİHL

Nuriye KABAL

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS

May, 2025

Advisor: Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK

This study evaluates student attitudes and teacher opinions regarding religious music courses conducted in a project Imam Hatip High School in Istanbul. The research examines the content of religious music education, teaching processes, and challenges encountered, analyzing the current state and providing recommendations in this field.
Student attitudes were measured and analyzed using quantitative methods, while teacher opinions were analyzed using qualitative research methods.
The attitude scores of students who chose the religious music course were significantly higher compared to those who did not. Students' attitudes toward the religious music course varied depending on the type of music they listened to. Those who listened to Turkish classical music and hymns exhibited more positive attitudes compared to those who listened to pop music. Students who played musical instruments and sang had more positive attitudes toward the course compared to those who did not engage in these activities. Additionally, students who enjoyed watching music channels had higher attitude scores than those who did not, and those who enjoyed watching singing competitions displayed significantly more positive attitudes toward the course.
Teachers emphasized the importance of religious music education in enhancing the recitation of the Qur'an and preserving religious traditions such as the call to prayer and hymns. They noted that student interest in the religious music course was high, but teaching materials were insufficient. It was particularly emphasized that more focus should be placed on teaching musical modes (maqams) and incorporating instruments into lessons. Teachers expressed concerns about the lack of sufficiently qualified educators to teach religious music and the limited availability of instructional materials in music education. Additionally, it was found that theoretical knowledge was emphasized more heavily, while practical training remained insufficient. While the course content was deemed adequate for conveying the tradition of religious music, it was suggested that more visual and auditory materials were needed to enhance student learning.
The findings indicate that although religious music education is valued in Imam Hatip High Schools, certain deficiencies exist in the teaching process. Specifically, increasing the emphasis on practical training, enhancing teacher qualifications, and enriching course materials are necessary improvements. The study highlights that religious music courses contribute to students' cultural and spiritual development but underscores the need for a more effective educational model.

Keywords: Religious music, Imam Hatip High Schools, Student attitudes, Teacher opinions

ÖN SÖZ

Bu tez, dinî musiki derslerinin İmam Hatip Liselerindeki rolünü, öğrenci tutumları ve öğretmen görüşleri üzerinden ele alarak, bu alandaki mevcut durumu analiz etmeyi ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada, dinî musiki eğitiminin içeriği, öğretim süreçleri ve karşılaşılan zorluklar derinlemesine incelenmiş, hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılarak öğrenci ve öğretmen görüşleri çözümlenmiştir.

Dinî musiki, tarih boyunca farklı medeniyetlerde ve toplumlarda hem ibadet hem de kültürel aktarım aracı olarak önem taşımış bir sanat dalı olmuştur. Çalışmanın merkezinde yer alan İmam Hatip Liseleri, dinî musiki eğitiminin akademik ve pratik boyutunu incelemek için önemli bir laboratuvar işlevi görmektedir. Bu bağlamda, çalışma hem dinî musiki derslerinin öğrenciler üzerindeki etkilerini hem de bu eğitimin karşı karşıya olduğu sınırlılıkları ortaya koymaktadır.

Bu tezin ortaya çıkmasında büyük emeği bulunan değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Abdullah Çakmak'a, bilimsel rehberliği ve destekleri için en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu araştırmada gönüllü olarak katılım sağlayan öğrenci ve öğretmenlere de katkılarından dolayı minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Son olarak, tezin hazırlanma sürecinde manevi ve akademik anlamda beni destekleyen aileme, arkadaşlarıma ve akademik yolculuğumu anlamlı kılan herkese teşekkür ederim.

Nuriye KABAL
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI ii
ENSTİTÜ ONAYI iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖN SÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ ix
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERCEVE

1. MÛSİKÎ KELİMESİNİN KÖKENİ VE GELİŞİMİ 2
1.1. İSLAMİYET'TEN ÖNCE SEMAVİ DİNLERDE MÛSİKÎ 4
1.1.1. Mûsevilik ve Mûsikî 4
1.1.2. Hristiyanlık ve Mûsikî 5
1.2. İSLAMİYET'TEN SONRA MÛSİKÎ 8
1.3. MODERN DÖNEMDE İMAM HATİP LİSELERİNDE DİNİ MUSİKİ EĞİTİMİ 11

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA PROBLEMİ YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

1. ARAŞTIRMA PROBLEMLERİ 25
2. ÖĞRENCİLERİN TUTUMLARINA YÖNELİK HİPOTEZLER 25
3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 26
4. SAYILTILAR 26
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 26
5.1. ÖĞRENCİ TUTUMLARININ ÖLÇÜLMESİ 26
5.1.1. Dini Musiki Dersine Yönelik Tutum Ölçeği 27
5.1.1.1. Ölçeğin Yapı geçerliği ve Güvenirliği 28
5.2. ÖĞRENCİ ÖRNEKLEMİ 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ÖĞRENCİ TUTUMLARINA YÖNELİK BULGULAR 32
1.1. DİNİ MUSİKİ DERSİNİ SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 32
1.2. YAŞ VE DİNİ MUSİKİ DERSİNİ SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 32
1.3. HANEHALKI GELİRİNE GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 33
1.4. SINIF DÜZEYİ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 34

1.5. EN SIK DİNLENEN MÜZİK TÜRÜ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 35
1.6. ENSTRÜMAN ÇALMA DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 36
1.7. ŞARKI SÖYLEME VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 36
1.8. TELEVİZYONDAKİ MÜZİK KANALLARINI İZLEME KEYFİ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 37
1.9. TELEVİZYONDAKİ SES YARIŞMALARINI İZLEMEKTEN KEYİF ALMA VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI..... 38
1.10. DİJİTAL MÜZİK PLATFORMLARINA ÜCRETLİ ÜYELİK VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 39
1.11. AİLEDE MUSİKİ İCRASI VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI 39
2. ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK BULGULAR 40

TARTIŞMA VE SONUÇ 50
KAYNAKÇA 53
EKLER DİZİNİ 55

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programının Ünite Konuları, Kazanımlar ve Açıklamaları 20
Tablo 2. Öğrenci Tutumlarına Yönelik Hipotezler 25
Tablo 3. Ölçek Maddelerinin Faktörlere Dağılımı ve Faktör Yük Değerleri 29
Tablo 4. Örneklemin Demografik Özellikleri 30
Tablo 5. Örneklemin Müziğe İlgisi 30
Tablo 6. Dini Musiki Dersini Seçme Durumu ve Tutum İlişkisi 32
Tablo 7. Yaş ve Dini Musiki Dersi Seçmenin Öğrenci Tutumları Üzerindeki Etkisi 33
Tablo 8. Hanehalkı Gelirine Göre Öğrenci Tutumları 33
Tablo 9. Dini Musiki Dersini Seçme ve Sınıfa Göre Öğrenci Tutumları 34
Tablo 10. Ders Seçme ve En Sık Dinlenen Müzik Türüne Göre Öğrenci Tutumları 35
Tablo 11. Enstrüman Çalma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları 36
Tablo 12. Dini Musiki Dersi Seçme ve Şarkı Söyleme Durumuna Göre Öğrenci Tutumları 36
Tablo 13. Dini Musiki Dersi Seçme ve Televizyondaki Müzik Kanallarını İzlemekten Keyif Alma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları 37
Tablo 14. Dini Musiki Dersi Seçme ve Ses Yarışmalarını İzlemekten Keyif Alma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları 38
Tablo 15. Dini Musiki Dersi Seçme ve Dijital Müzik Platformlarına Ücretli Üyelik Durumuna Göre Öğrenci Tutumları 39
Tablo 16. Dini Musiki Dersini Seçme ve Ailede Musiki İcrasına Göre Öğrenci Tutumları 39
Tablo 17. Öğretmenlerin Musiki Ders Kitabı ile İlgili Görüşleri 40
Tablo 18. Toplum ve Eğitimde Musikinin Yeriyle İlgili Öğretmen Görüşleri 41
Tablo 19. Öğrencilerin Dini Musiki Dersine Karşı İlgilerini Arttırmanın Yolları 42
Tablo 20. Ders Seçiminde Yaşanan Problemlere Yönelik Öğretmen Görüşleri 43
Tablo 21. Lisans Eğitiminde İlahiyat Programını Seçecek Öğrenciler İçin Ders Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri 45
Tablo 22. Dinî Musiki Dersinin Seçmeli veya Zorunlu Olma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri 46
Tablo 23. Dinî Musiki Eğitiminin Mesleki ve Kültürel Önemine İlişkin Öğretmen Görüşleri 48

GİRİŞ

Eğitim sistemleri, bireylerin kültürel ve manevi gelişimlerine katkı sağlayan çeşitli ders içerikleri sunmaktadır. Bu bağlamda, dinî musiki eğitimi, hem sanatsal hem de manevi yönleriyle öğrencilere estetik ve kültürel bir kazanım sunan önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Dini musiki dersleriyle, öğrencilere hem geleneksel müzik kültürünü tanıtmak hem de dinî içerikli eserlerin icrası yoluyla manevi bir bilinç kazandırmak amaçlanmaktadır.

Ancak, dinî musiki eğitiminin etkinliği, öğrenci ve öğretmenlerin bu derse yönelik tutumlarına, dersin içeriğine, öğretim yöntemlerine ve mevcut eğitim materyallerine bağlıdır. Öğrencilerin dinî musiki dersine yönelik ilgileri, dinledikleri müzik türleri, müzikle olan etkileşimleri ve kişisel eğilimleri doğrultusunda farklılık gösterebilmektedir. Aynı şekilde, öğretmenlerin eğitim sürecine dair değerlendirmeleri, dersin içeriğinin ne ölçüde öğrencilere fayda sağladığını belirlemede kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, İstanbul'da bir proje İmam Hatip Lisesinde yürütülen dinî musiki derslerine ilişkin öğretmen görüşleri ve öğrenci tutumları incelenmiştir. Çalışmada, öğrencilerin dinî musiki dersine yönelik tutumları nicel yöntemlerle, öğretmen görüşleri ise nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında, öğrencilerin müzikle olan etkileşimlerinin dinî musiki dersine bakış açılarına nasıl yansıdığı, öğretmenlerin ders içeriği ve öğretim sürecine dair görüşleri ele alınmış ve mevcut uygulamalara dair iyileştirme önerileri sunulmuştur.

Çalışmanın bulguları, dinî musiki dersine olan ilginin yüksek olduğunu, ancak eğitim sürecinde çeşitli zorluklar yaşandığını göstermektedir. Özellikle öğretim materyallerinin yetersizliği, uygulamalı eğitimin eksikliği ve öğretmenlerin eğitim yeterlilikleri gibi konular, dinî musiki eğitiminin etkinliğini artırmaya yönelik önemli hususlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın sonuçları, dinî musiki eğitiminin geliştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sunmakta ve eğitim politikaları açısından dikkate değer veriler ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın, dinî musiki eğitimi konusunda gelecekte yapılacak çalışmalar için bir kaynak teşkil etmesi, öğretmenlerin ders süreçlerini geliştirmelerine katkı sağlaması ve eğitim yöneticilerine rehberlik etmesi beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERCEVE

1. MÛSİKÎ KELİMESİNİN KÖKENİ VE GELİŞİMİ

İnsanlık tarihi boyunca, en ilkel ve en basit topluluklardan günümüze kadar, müziğin çeşitli inanç sistemleriyle iç içe olduğu görülmektedir. Totemizm, Animizm, Şamanizm, Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi beşerî ve semavî dinler, müzikle farklı şekillerde etkileşim içinde olmuş ve onu ibadet, ritüel ve toplumsal yaşamın bir parçası haline getirmiştir. Arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulgular, müziğin inanç sistemleriyle güçlü bir bağ içinde olduğunu ortaya koymaktadır. "İlkellere göre müzik, din demektir" (Uludağ, 1992; Carter, 2012) değerlendirmesi, müziğin inanç alanında ne kadar etkili olduğunu ve aynı zamanda inancın müzik tarihi ve kültürü içinde merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir. Araştırmalar, Türkistan, Çin, Hindistan, Sümer, Akad, Babil, Mısır ve Eski Yunan gibi ilk çağ medeniyetlerinde müziğin, dini ritüellerde ve ölüm törenlerinde yaygın bir kullanım alanına sahip olduğunu ortaya koymaktadır (İlyasoğlu, 1999). Bununla birlikte, İslam düşüncesine mensup bilim insanlarının müzik üzerine yaptıkları çalışmalar incelendiğinde, müziğin gelişiminin din inancı ile doğrudan bağlantılı olduğu yönünde bir anlayış benimsedikleri görülmektedir (Alkan, 2013).

Akdoğan (2008)'a göre Türklerin İslamiyet öncesindeki müzik yaşamını dini ve din dışı olarak kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Tarihsel süreç incelendiğinde, tüm ilkel toplumlarda olduğu gibi, eski Türk topluluklarında da güzel sanatların dinle iç içe geliştiği görülmektedir.

İnsan, manevi bir dünyaya sahip, düşünen ve inanan bir varlıktır. İnsanın inançları ve düşünceleri, güzellik, estetik ve sanat gibi unsurlarla birleşerek kültürel algısının şekillenmesinde etkili olmuştur. İnsan doğası gereği bu olguları içinde barındırır ve bunlar, tarihsel ve toplumsal süreçte dinin etkisiyle anlam kazanmıştır. Din, bu olgulara bir yorum kazandırarak sanat eserlerinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. İlk çağlardan günümüze kadar, her din kendi kutsal değerlerini belirleyip korumuştur ve her ne kadar farklı inançlara sahip olsalar da, hemen hemen tüm dinler Allah'a ulaşma amacını sanat aracılığıyla ifade etmiştir. İnsanın Yüce Yaradan'a duyduğu hisleri en iyi yansıttığı sanat dalı ise musikidir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Geçmişten günümüze insanlar, sevinç, coşku, üzüntü ve heyecan gibi duygularını ve düşüncelerini musiki aracılığıyla ifade etmişlerdir. "Müzik" kelimesi, ilk kez M.Ö. 476 yılında Antik Yunan şairi Pindarus'un bir lirik şiirinde yer almıştır. Yunanca kökenli olan bu sözcük, "Mousike" ya da "Mousa" kelimelerinden türemiştir. Yunan mitolojisine göre Zeus'un dokuz kızına "Mousa" (Muse - ilham perisi) denilmiştir. Eski Yunanlılar, bu perilerin dünyanın tüm güzelliklerini ve uyumunu sağlamakla görevli olduğuna inanmışlardır. Bu nedenle, günümüzde birçok dilde kullanılan "müzik" kelimesinin kökeni bu ilham perilerine dayanmaktadır. İngilizce'de "music", Almanca'da "musik", İsveççe ve Danca'da da benzer şekilde "musik" terimleri kullanılarak ifade edilmektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

İlyasoğlu (1999) ilk insan ile mûsikî arasındaki bağlantı şu şekilde anlatmaktadır:

"İlk insanın; doğa seslerini yansıtması, kendi sesini rüzgârın, denizin, kuşun sesine benzetmesi, ezginin doğması yolunda ilk adımlar olmuştur. Önce doğayı yansıtmak için sesini yükselten insanoğlu, sonra yalnızlığını unutmak, doğa güçlerine tapınmak için mırıldanmaya başlamış, korkusunu yenmek için çığlıklar atmış, daha sonra da ruhsal değişimine göre kimi neşeli kimi hüzünlü ezgiler yaratmıştır."

IX. yüzyıldan başlayarak İslam kültür çevresine el-mûsîka/elmûsıkî şeklinde giren kelime, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra bu telaffuza yakın bir şekilde mûsikî olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde de bu şekildeki kullanım devam etmiştir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

İbn Sînâ'nın "seslerin birbiriyle uyumu ve bu sesler arasındaki zaman aralıklarını inceleyen matematiksel bir bilim" şeklindeki tanımı, Rauf Yekta Bey'in musikiyi tanımlarken eskilerin musikiyi matematiğin bir dalı olarak görme anlayışını pekiştirmektedir. Mevlânâ, musikiyi "Allah aşıkları için ruhun gıdası ve gerçek sevgiliye (Allah'a) kavuşma umudu" olarak tanımlamış, Alman besteci Ludwig van Beethoven ise tüm bilgi ve felsefelerin üzerinde tutmuş ve "insanı Allah'a en çok yaklaştıran şeyin musiki olduğunu" söylemiştir (Özcan, 2012; Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Musikiye dair bugüne dek pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların ortak noktası, musikinin insanın duygu ve düşüncelerini ifade etme ve bir iletişim aracı olarak kullanılmasıdır. Musikinin tanımlarındaki çeşitlilik, onun kökenine ilişkin farklı teorilerden kaynaklanmakta olup, insanlar üzerindeki etkilerine göre değerlendirilmelidir. Zaman ve kültüre göre değişiklik gösteren bu tanımlar, kimi zaman bilimsel bir

çalışmanın ürünü olurken, kimi zaman da toplumun ahlaki değerleri ve yönetim sistemleri üzerindeki etkilerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Musikinin, Yaratıcı'ya duyulan sevgiyle O'na kavuşma umudu olarak da ortaya çıktığı görülmektedir. Her musiki tanımı, müziği farklı bir bakış açısıyla ele alır ve onu belirli özellikleri açısından değerlendirir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Musikinin kaynağı, onu oluşturan unsurlar, ne zaman, nerede ve hangi şartlar altında ortaya çıktığına dair kesin bilgilere bugün ulaşmak mümkün değildir. Eski dönemlerden günümüze kadar birçok evre geçiren musiki, insanların onu anlamaya ve deneyimlemeye başlamasıyla birlikte merak uyandırmış ve kökenine dair çeşitli fikirlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu konuda Bernard Champigneulle, musikinin kökeninin kutsal olması gerektiğini, insanların ortak içgüdülerinin temelinde yattığını ve musikinin dini ayinlerle bağlantılı olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Champigneulle, 1975; Gönül ve Altıntuğ, 2014).

1.1. İSLAMİYET'TEN ÖNCE SEMAVİ DİNLERDE MÛSİKÎ

1.1.1. Mûsevilik ve Mûsikî

Temeli Mısır ve Mezopotamya'ya dayanan Mûsevi mûsikîsi ile ilgili bilimsel detayların büyük bir bölümünün Mısırlılardan öğrenildiği bilinmektedir. İbrânîlerin eserlerinden çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Mûsevilikte mûsikî, İbrânî geleneklerinden gelen ezgiler ile Mısır ezgileri ve mûsikî bilgisinin harmanlanmasıyla oluşan kendine has özellikler içermektedir. Mûsikîyi daha çok mâbet, savaş ve cenaze alanlarında kullanan Yahudi toplumunda Tevrat resitatif *(opera, oratoryo, kantat vb. ses için yazılmış yapıtlarda, konuşur gibi söylenen bölümlerdir)* bir şekilde okunmuş, bu durum bizzat Hz. Mûsâ tarafından tavsiye edilmiştir (Oral, 2011).

Sinagoglarda icra edilen dini mûsikî, Mûsevi mûsikîsinin temelinde yer almaktadır. Bunun yanında bayramlarda dini musikinin yeri büyüktür. Mimaroğlu (1987) tapınaklarda söylenen şarkıları Gregor ezgilerine benzetmektedir. Her ne kadar o çağlardan elde kalmış belge bulunmasa da Mimaroğlu, Yemen'de, Babil'de, İran'da ve Suriye'de, birbirleriyle ilintisi olmayan Yahudi boylarının müzikleri arasındaki çok büyük benzerlikler olduğuna değinmiş ve eski bir geleneğin bozulmadan gelmiş olabileceğine vurgu yapmıştır.

Yahudi dini musikisinde, dualar genellikle süslü ve ağır eserler olarak değil, sade ve kolay hatırlanabilecek ilahiler olarak şekillenmiştir. Bu ilahiler, Tevrat'ın mucizelerini

anlatırken özellikle bayramlarda söylenmekte ve halk tarafından rahatça icra edilebilmektedir. Bu bağlamda, musikinin amacının basit melodilerle kolay akılda kalıcılığı sağlamak olduğu söylenebilir. Yahudi dini ritüellerinde musiki uygulamaları oldukça çeşitli olup, sinagoglardan evlere kadar farklı mekanlarda dini inançların musiki ile iç içe geçtiği görülmektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Ataman (1947)'nin belirttiğine göre, Hz. Davud'un mezmurları özel duraklarla ve musuki eşliğinde okuduğu bilinmektedir. Peygamber olduktan sonra musuki ile yakından ilgilenen Hz. Davud'un, kendisine verilen mucizevi sesi, ayetlerde kuşlar ve dağları bile etkileyebilecek güçte olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Hz. Davud'un musiki ile olan bu derin bağı, halk arasında musikiye karşı büyük bir sevgi uyandırmış ve böylece musiki, dini ve siyasi törenlerde önemli bir yer edinmiştir.

Yahudi musikisinde, göçebe bir yaşam tarzı nedeniyle sabit ve yerleşik bir ezgi yapısının gelişmediği anlaşılmaktadır. Yahudi musikisi, bulundukları coğrafyalardaki yerel müziklerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Aynı mezmur metni, farklı bölgelerde değişik yerel ezgilerle icra edilebilmektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014). Yaltırık (2001), İstanbul'daki sinagoglarda gerçekleştirilen ayinlerde kullanılan musikinin, Türk müziğinde yer alan makamlara dayandığını belirtmektedir. İstanbul'da Tevrat'ın müzikal bir şekilde okunmasına "Teamim", bu müzikal okumanın koro halinde icra edilmesine ise "Naftirim" adı verilmektedir. Her hafta farklı bir makam kullanılır ve bu makamlar Türk müziği makamları olup, yerel müziğin Yahudi müziği üzerindeki etkisini gösterir (Yaltırık, 2001).

Başlıca çalgılar arasında hasasra (bir çeşit trompet), magrefa (bir çeşit org), zilçal (bugünün orkestra ziline benzeyen çalgı)bulunmaktaydı. Bunların yanında Nevel (büyük arp), kinnor (bir çeşit kitara), halil (bir çeşit zurna) vardı. Bu çalgıların Eski Mısır ve Mezopotamya, Eski Yunan ve Asya ülkeleri mûsikîsinde kullanılan çalgılarla benzerlik gösterdiği düşünülmektedir (Mimaroğlu, 1987). Yahudilerin günümüze kadar gelebilmiş tek çalgısı Şofardır (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

1.1.2. Hristiyanlık ve Mûsikî

Hristiyanlığın Kudüs'te doğmuş olması nedeniyle, erken dönem Hristiyan musikisi Yahudi musikisinden etkilenmiş olması muhtemeldir. Hristiyanlar, bu etkileşimi başlangıçta İbrani ayinlerini kiliselerine taşıyarak göstermişlerdir. İlk Hristiyan ilahilerinin, Hz. İsa'nın on iki havarisinden biri olan Aziz Pierre tarafından Antakya'dan

Roma'ya getirildiği bilinmektedir (Oral, 2011). Antakya ve İskenderiye gibi kentler, kilise musikinin gelişiminde önemli bir merkez olup, bu şehirlerde Yahudi geleneklerine uygun şekilde icra edilen müziklerin, Hristiyanlıkla birlikte kiliselere taşınmış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Hristiyan ayinlerinde kullanılan "Alleluia" kelimesinin, İbranice "Tanrı'ya şükür" anlamına geldiği ve Yahudi ayinlerinden alıntılandığı da ifade edilmektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Curt Sachs, Hristiyan ilahilerinin Yahudi müziğinden nasıl etkilendiğini şu şekilde açıklar: İlk Hristiyan toplulukları, ibadetlerini sinagog çevresinde gerçekleştiriyordu. Bu süreçte, Hristiyanlar Yahudi ilahi şarkıcısını kendi psalmistaları haline getirdiler. Hristiyanların erken dönem dua ritüellerinde, Yahudi ibadetindeki 'Kadoş, Kadoş, Kadoş' ifadesi 'Sanctus, Sanctus, Sanctus' olarak yer aldı. Benzer şekilde, Yahudi dualarındaki 'Baruh Ata Adonay' ifadesi, Hristiyan ilahilerinde 'Gratias agimus tipi Domine' olarak karşılık buldu. Böylece, Yahudi ibadet geleneklerinin temel ilkeleri Hristiyan dualarına yansıdı. Günümüzde de Kilise ilahilerinin doğu Yahudilerinin ilahi tarzıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Hristiyan kiliselerinde ibadete çağrı amacıyla kullanılan en kutsal çalgı çan olarak kabul edilir. Kilise müziği, kutsallığı ve Tanrı'ya adanmışlığı ifade eden, dualar aracılığıyla ayinlere mistik bir atmosfer katan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Antik dönem müziği ile Erken Orta Çağ müziği arasında belirgin benzerlikler bulunmaktadır. Her iki dönemin müziği de tek sesli olup yalnızca ezgi çizgisine dayanır (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Antik Çağ müziğinin şiir ve tiyatrodan ilham aldığı, Erken Orta Çağ müziğinin ise İncil metinleri temelinde şekillendiği görülmektedir. Her iki dönemde de müziğin büyük ölçüde doğaçlama yoluyla icra edildiği bilinmektedir. Hristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte, ilk kiliseler Kudüs'ten başlayarak Kuzey Afrika ve Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Hz. İsa'nın öğretilerini aktarmak amacıyla dünyanın farklı bölgelerine giden havariler, bu yeni inancı yaymak için çeşitli törenler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde Yahudi, Yunan ve Akdeniz kültürlerine ait müzikal anlayış ve melodilerden faydalanılmıştır (Boran ve Şenürkmez, 2010).

Hristiyan kiliselerinin yayılma sürecinde, Doğu ve Batı kiliseleri şeklinde ortaya çıkan ayrımlar, merkezi bir otoritenin sağlanmasını zorlaştırmış ve bu durum, farklı bölgelerde çeşitli kilise müziği (ayin müziği) uygulamalarının gelişmesine yol açmıştır.

Kilise müziği, Antik Yunan ve İbrani müzik geleneklerinin etkisi altında şekillenmiş ve zamanla belirli bir sistematiğe kavuşmuştur. Bu müziğin düzenlenmesi konusunda ilk girişimi, Milano Piskoposu Saint Ambrosius gerçekleştirmiştir. Ambrosius, Doğu kiliselerinin müzik anlayışından ilham alarak, Batı'da kendi kilise müziği geleneğini oluşturma çabası içine girmiştir. Onun düzenlemiş olduğu kilise müziğinin temelini, "Authentique" olarak adlandırılan ve beş sesi aşmayan dört dizi (Sol, Fa, Re, Mi notalarıyla başlayan) oluşturmaktadır. Bu sistem, kilise müziğinin daha disiplinli ve belirli kurallar çerçevesinde icra edilmesine katkıda bulunmuştur (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

8. yüzyılın başlarına kadar Avrupa'nın farklı bölgelerindeki kiliseler, Latince ayin metinlerini okumak ve icra etmek amacıyla kendilerine özgü ezgi repertuarları geliştirmiştir. Galya, Roma, Güney İtalya ve Milano gibi çeşitli bölgelerde ortaya çıkan Gallik Ezgiler, Eski Roma Ezgileri, Beneventan Ezgileri ve Ambrosius Ezgileri, zamanla Roma'nın merkeziyetçi ve otoriter yapısının etkisiyle ortak bir teorik ve pratik standart kazanmıştır. 9. yüzyıldan itibaren ise bu ezgi türleri, Papalık makamının bulunduğu Roma'nın etkisi altına girmiştir. Ancak Milano Piskoposu Aziz Ambrosius'un geliştirdiği ezgi üslubu, Roma litürjik otoritesinin baskısına rağmen bağımsızlığını koruyabilen tek müzik tarzı olarak varlığını sürdürmüştür (Boran ve Şenürkmez, 2010).

Roma'nın kilise müziğinin ana merkezi haline gelmesinin temel nedenleri arasında, 6. yüzyıldan itibaren Papalığa bağlı bir koronun faaliyete başlaması ve 8. yüzyılda, kilise ayinlerinde kutsal ezgileri icra etmek üzere erkek çocukların eğitildiği Scola Cantorum adlı bir merkezin kurulması yer almaktadır. Bu süreçte yürütülen en önemli çalışmalar, 5. ve 6. yüzyıllarda büyük bir çeşitliliğe sahip olan ayin ezgilerinin belirli kurallar çerçevesinde düzenlenerek standart bir yapıya kavuşturulması olmuştur. Bu standartlaştırma sürecine en büyük katkıyı, tarihte Büyük Gregorius olarak bilinen Papa Gregor sağlamıştır. Papalık döneminde dini ezgileri toplayıp bir kısmını ayıklamış, bazılarını yeniden düzenlemiş ve bunlara yeni ezgiler ekleyerek, zamanla kendi adıyla anılacak Gregoryen müziğini oluşturmuştur (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Boran ve Şenürkmez (2010) Gregor ezgilerinin temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: Bu ezgiler yalnızca erkek sesleriyle icra edilir ve tek seslidir. Birden fazla kişi tarafından söylendiğinde, hep birlikte aynı melodiyi seslendirme anlamına gelen ünison olarak icra edilir. Çalgı eşliği içermez ve temel amacı, metnin anlamını vurgulamaktır. Belirli bir ritmik yapıya sahip olmayan bu ezgilerde, notaların uzunluğu

kelimelerin doğal ritmine uygun biçimde düzenlenir. Ezgisel yapı genellikle bir oktav sınırları içinde kalır ve zamansal bölünmeye yer verilmez. Genel karakteri itibarıyla bu ezgiler, sakin ve durağan bir yapıya sahiptir. Milano Piskoposu Saint Ambrosius tarafından sistemli hale getirilen kilise müziği, Papa Gregorius döneminde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. 16. yüzyıla kadar kilisenin denetiminde kalan bu müzik anlayışı, bu dönemden sonra da dini müzik besteleriyle varlığını sürdürmüştür. Heinrich Schütz ve Johann Sebastian Bach gibi önemli besteciler, Hristiyan müziğinin gelişimine katkıda bulunarak dini müzik alanına değerli eserler kazandırmışlardır.

1.2. İSLAMİYET'TEN SONRA MÛSİKÎ

Gönül ve Altıntuğ (2014)'e göre İslam öncesi dönemde Arap müziği, sade ve basit bir yapıya sahipti. Cahiliye Devri olarak adlandırılan bu dönemde, göçebe yaşam süren ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Arap topluluklarında müzik, çöllerde yolculuk eden deve kervanlarını yönlendirmek amacıyla kullanılan vezinli sözlerin (şiirlerin) ilkel düzeyde melodilere dökülmesiyle şekillenmiştir. Huda/Hida olarak adlandırılan bu ezgiler ve terennümler, zamanla belirli bir müzikal form kazanarak Arap müzik geleneğinin temelini oluşturmuştur. Huda'nın gelişimiyle birlikte Gına ve Tâbir adı verilen müzik türleri ortaya çıkmıştır. Gına, şiirlerin güzel sesle terennüm edilmesini ifade ederken, Tâbir, şiir dışındaki sözlerle icra edilen müzik türünü tanımlamaktadır. Gına, zamanla üç alt türe ayrılmıştır:

- Nasb: Deve binicileri ve yolcular tarafından söylenen terennümler.
- Senad: Söylenirken bolca ses hareketi ve nağme içeren gına türü.
- Hecez: Def, kaval gibi çalgılar eşliğinde çalınıp söylenen ve aynı zamanda dansla icra edilen müzik türü.

Bu müzik türleri, Arap toplumunda müziğin işlevselliğini artırmış ve zamanla daha sistematik bir yapıya evrilmiştir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Araplar, gınayı yaşamlarının her alanında kullanmışlardır. Günlük hayatlarının içinde onlara neşe veren ve karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olan her türlü müziği büyük bir keyif ve coşkuyla dile getirmişlerdir. Bu müzik türü, genellikle doğaçlama ve sade bir yapıya sahiptir. Şarkıyı icra eden kişi, tamamen içsel duygularına bağlı olarak, kendine özgü ses değişimleriyle düzenli mırıltılar ve melodik vezinler oluşturur. Bu yönüyle gına, bireysel duyguların ve anlık hislerin müzik yoluyla dışavurumu olarak şekillenmiştir. İslam öncesi dönemde Araplar, siyasi bir birlik

sağlayamamış, zorlu ekonomik ve coğrafi koşullar nedeniyle kültürel, sosyal ve medenî gelişim açısından sınırlı bir ilerleme kaydetmişlerdir. Bu durum, müziğin gelişimini de olumsuz etkilemiştir. Güzel sanatlar alanında, özellikle şiir önemli bir seviyeye ulaşmış olup, müzik ise daha çok basit formlarda icra edilmiştir. Bu dönemde müzik, uygulamaya dayalı bir yapıya sahipti ve teorik bir çerçeveye oturtulmamıştı. Cahiliye Devri'nde müziğe dair sistematik bir terim ya da kuram bulunmamakta, müzik daha çok doğaçlama ve geleneksel aktarım yoluyla icra edilmekteydi. (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

İslam öncesi dönemde müzik, ağırlıklı olarak kadınlar tarafından icra edilmiştir. Şarkı söylemeyi meslek edinen bu kadınlar, toplumsal hayatta önemli bir yer edinmişlerdir. Özellikle gece eğlencelerine hareketlilik katmaları nedeniyle büyük ilgi görmüşlerdir. Ancak sanatlarını icra etmelerine rağmen belirli bir statüye sahip olmamışlar, müzik yetenekleri sayesinde toplum içinde kendilerine bir yer edinmişlerdir. Bu kadın sanatçılar, İslam öncesi dönemde sosyal yaşamda etkili roller üstlenmişlerdir. İslam'ın kabulünden sonra ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaşadığı dönemde de müzik icra ettiklerine dair çeşitli rivayetler ve hadisler bulunmaktadır (Uludağ, 2005).

İslamiyet'in yayılmaya ve kabul görmeye başladığı dönemlerde, müzikle ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Müziğin helal mi yoksa haram mı olduğu konusundaki tartışmalar, dönemin âlimleri tarafından çeşitli delillerle desteklenerek savunulmuştur. Bu görüş ayrılıkları üç temel yaklaşım etrafında şekillenmiştir: Müziği haram olarak kabul edenler, helal olduğunu savunanlar ve bazı türlerinin helal, bazı türlerinin ise haram olduğuna inananlar. Bu tartışmalar, tarih boyunca süregelmiş ve farklı yorumlarla günümüze kadar ulaşmıştır. Tegannîyi helal kabul edenler, onun şiirden türediğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şiiri teşvik ettiğini savunmuşlardır. Bu görüşü destekleyenler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.), şair Hassan bin Sabit'e hitaben, "Abd Manaf oğullarına karşı keskin dilini kullan. Senin şiirin, karanlıkta atılan oktan daha etkilidir." diyerek onu şiirle mücadele etmeye teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Bu görüşü benimseyenler, Hassan bin Sabit'in şiirlerinin şarkı formunda okunmasının, tegannînin caiz olduğu anlamına geldiğini öne sürerek müziğin helal olduğunu savunmuşlardır (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

Bazı âlimler, müzik ve şarkı söylemenin insanı zevke yönlendirerek dini görevlerini ihmal etmesine sebep olabileceğini öne sürerek tegannînin haram olduğu yönünde bir görüş benimsemişlerdir. Onlara göre, bu tür eğlenceler insanın manevi sorumluluklarından uzaklaşmasına yol açabileceğinden kaçınılması gereken bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık, bazı âlimler müziğin belirli durumlarda caiz

olabileceğini savunmuşlardır. Özellikle, vatan savunmasında askerlerin moralini yükseltmek, orduyu savaşa teşvik etmek ve savaş sırasında coşkuyu artırmak amacıyla söylenen ezgilerin olumlu etkileri olabileceği düşünülerek, sadece bu bağlamda tegannînin helal olduğu kabul edilmiştir. Ancak, savaş dışındaki sosyal hayatta müziğin yer almasının caiz olmadığı yönünde bir görüş öne sürmüşlerdir (Uludağ, 2005).

Tegannî ile ilgili farklı görüşler ortaya konulmuş olup, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Kur'an-ı Kerim'i tegannî (güzel ses ve makamla) ile okumayan bizden değildir." hadisi, bu konunun derinlemesine düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Bu hadis, Süleyman Uludağ'ın "İslam Açısından Müzik ve Sema" adlı eserinde şu şekilde yorumlanmaktadır: Kur'an kıraatinin güzel sesle okunmasını ve süslenmesini teşvik etmektedir. Ancak, Kur'an'ın müzik ile okunmasını doğru bulmayanlar, bu hadisi kendi görüşleri doğrultusunda yorumlamış ve şu sonuca varmışlardır: Kur'an, Allah'ın kelamı olması sebebiyle zaten en yüce ve güzel sözdür; insan sesi ve makamla okuma ise beşerî bir eylem olduğundan, onun güzelliğini artırması mümkün değildir. Buna karşılık, hadisi farklı şekilde değerlendirenler, insan sesinin Kur'an okuyarak güzelleşebileceğini ve güzel sesle kıraatin, Kur'an'ın değerini ve etkisini artıracağını savunmuşlardır. Bu yaklaşım, Kur'an'ın en güzel şekilde okunmasını ve gönüllere daha derin tesir etmesini sağlayacak bir unsur olarak görülmüştür (Uludağ, 2005).

Söz konusu hadiste vurgulanan nokta, Allah'ın kelamı olan Kur'an'ın, yine O'nun yarattığı güzel sesle okunarak etkileyiciliğinin artırılabileceğidir. Aynı zamanda, Kur'an kıraatinin en etkili tebliğ yöntemlerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, onun güzel bir şekilde okunmasının ruh üzerinde bırakacağı derin etkinin de dikkate alınması gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), yalnızca dini müziği değil, aynı zamanda sazlı müziği ve def eşliğinde çalınan melodileri de dinlemiştir. Resûlullah (s.a.v.), müziğin dini amaçlarla kullanılmasını teşvik etmiş olup, bunun yanı sıra bazı şiirlerin saz ve def eşliğinde şarkı formunda icra edilmesini de dinlemiştir. Müzikle ilgili bu teşvikler yalnızca düğünlerle sınırlı kalmamış, bayram günlerinde de müzik icrasına izin verildiğine dair hadisler bulunmaktadır. Bu durum, müziğin belirli sosyal ve kültürel etkinliklerde yer almasına yönelik bir anlayışın varlığını göstermektedir (Gönül ve Altıntuğ, 2014).

1.3. MODERN DÖNEMDE İMAM HATİP LİSELERİNDE DİNİ MUSİKİ EĞİTİMİ

Klasik Türk mûsikîsi eğitiminde olduğu gibi, dinî mûsikî öğretimi de yüzyıllar boyunca büyük ölçüde meşk adı verilen, ustadan öğrenciye aktarılan, taklit, tekrar ve ezber esasına dayanan bir yöntemle yürütülmüştür. Osmanlı döneminde dinî mûsikî eğitimi, başta camiler olmak üzere Mevlevihaneler, diğer tekkeler ve çeşitli özel mûsikî topluluklarında meşk usulüyle verilmiştir. Bunun yanı sıra, Osmanlı Sarayı bünyesinde Sultan II. Murad (1421-1444, 1446-1451) döneminde temelleri atılan ve Sultan II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) döneminde kurumsallaşarak bir nevi yükseköğretim kurumu niteliği kazanan Enderun Mektebi'nde yer alan Meşkhâne adı verilen bölümlerde, dönemin önde gelen mûsikî üstatları tarafından öğrencilere hem klasik hem de dinî mûsikî dersleri verilmiştir (Sevinç, 2017).

Ayrıca, Sıbyan Mekteplerinde her ne kadar resmî müfredatta mûsikî dersi bulunmasa da, öğrencilere dinî mûsikî öğretimi yapıldığı bilinmektedir. Ancak XIX. yüzyılda hız kazanan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde Mehterhâne'nin kapatılmasının ardından, 1826 yılında askerî bando için personel yetiştirmek amacıyla kurulan ve Batı mûsikîsi temelinde eğitim veren Mûsika-i Hümâyun programında dinî mûsikî eğitimine yer verilmemiştir (Sevinç, 2017).

Osmanlı Devleti'nde mûsikî eğitiminin sistemli ve resmî bir program çerçevesinde ilk kez yürütülmesi ise, Maarif-i Umûmiye Nezâreti'nin girişimiyle 1 Ocak 1917 tarihinde açılan Darülelhan adlı mûsikî okulu ile mümkün olmuştur. Toplamda bir yılı hazırlık olmak üzere beş yıllık bir öğrenim süresine sahip olan Darülelhan'da, mûsikî nazariyatından ses eğitimine, çalgı eğitiminden nota bilgisine, mûsikî tarihinden repertuara kadar geniş bir yelpazede dersler yer almıştır. Öğretim programı incelendiğinde, I., II. ve III. sınıflarda İlahiyat ve Âyin-i Şerif başlıkları altında dinî mûsikî eğitiminin sınırlı da olsa programa dâhil edildiği görülmektedir. Ancak okulun, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda kurulması ve Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup ayrılması nedeniyle kısıtlı imkânlarla ve kısa süreli olarak faaliyet gösterebildiği bilinmektedir (Sevinç, 2017).

Cumhuriyet'in ilanının ardından, 1923 yılında tekrar açılan Darülelhan'ın öğretim programı ve yönetmeliğinde köklü değişiklikler yapılmış, ayrıca okul bünyesine Batı müziği bölümü de eklenmiştir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler doğrultusunda, okulun Şark mûsikîsi bölümünde dinî mûsikî derslerine son verilmiş; yalnızca dinî mûsikî

eserlerinin derlenmesi ve nota sistemine aktarılması amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Talim ve Terbiye Dairesi ile Sanayi-i Nefise Encümeni'nin 9 Aralık 1926 tarihli ve 176 sayılı kararı üzerine, Maarif Vekâleti tarafından 22 Ocak 1927 tarihinde İstanbul Şehremaneti'ne gönderilen yeni yönerge ve öğretim programı kapsamında Darülelhan'ın Türk mûsikîsi bölümü kapatılmış ve böylece Türk mûsikîsi eğitimi de yasaklanmıştır (Sevinç, 2017).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte yeniden şekillendirilen Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokul, ortaokul, lise ve güzel sanatlar liselerinde yürütülen müzik eğitimi programı tamamen Batı müziği ekseninde oluşturulmuş, dolayısıyla bu eğitim kurumlarında dinî mûsikî öğretimine yer verilmemiştir. Bu durum günümüze kadar büyük ölçüde devam etmiştir. Bununla birlikte, 2011 yılında kurulan Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı, bu genel çerçevede istisna oluşturmaktadır. Ancak diğer konservatuvarlar, güzel sanatlar fakültelerinin müzik bölümleri ve eğitim fakültelerine bağlı müzik öğretmenliği programlarında dinî mûsikî eğitimi verilmediği görülmektedir (Sevinç, 2017).

Cumhuriyet dönemi boyunca, örgün eğitim kurumları arasında dinî mûsikî eğitiminin yer aldığı alanlar, yalnızca ilahiyat fakülteleri ve imam-hatip liseleri olmuştur (Sevinç, 2017).

Söz konusu okul, kendi içerisinde iki ayrı eğitim birimine sahipti. Bunlardan biri "Eimme ve Hutebâ" adı altında imam ve hatip yetiştiren bölüm, diğeri ise "Ezan ve İlahi" ismiyle müezzin yetiştiren bölümdü. Özellikle "Ezan ve İlahi" bölümünün ders içeriği incelendiğinde, "Kur'ân-ı Kerîm Nazariyatı", "Kur'ân-ı Kerîm Tatbikatı", "Ezan ve İlahi Nazariyatı" ve "Ezan ve İlahi Tatbikatı" gibi başlıklar altında yoğun bir şekilde dinî mûsikî eğitimi verildiği anlaşılmaktadır. Bu okul, 1919 yılında "Medresetü'l-İrşad" adını alarak 1924 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Sevinç, 2017).

Türkiye'de 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitim sisteminde köklü bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Batı eğitim modelinden esinlenilerek oluşturulan yeni milli eğitim sistemi kapsamında ilk, orta ve yükseköğretim kurumları yeniden yapılandırılmış; bu süreçte din eğitimi de önemli ölçüde değişime uğramıştır. 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ve 430 sayılı yasa olarak bilinen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yüzyıllardır topluma din ve ahlak eğitimi veren medreseler ve diğer geleneksel eğitim kurumları kapatılmış, yerlerine yeni isim ve

yapı altında modern eğitim kurumları kurulmuştur. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte eğitim kurumlarından din dersleri aşamalı olarak çıkarılmıştır (Sevinç, 2017).

Bunun devamında, 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen ve 13 Aralık 1925'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 677 sayılı Kanun ile özellikle Mevlevihaneler başta olmak üzere, Osmanlı döneminde hem tasavvuf eğitiminin hem de dinî mûsikî öğretiminin önemli merkezleri olan tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu gelişme, söz konusu kurumlar aracılığıyla yürütülen dinî mûsikî eğitiminin ciddi biçimde sekteye uğramasına yol açmıştır (Sevinç, 2017).

Medreselerin ve diğer dinî-sosyal kurumların kapatılmasının ardından ortaya çıkan boşluğu kısmen doldurmak amacıyla, 1924 yılında İstanbul Darülfünunu bünyesinde bir ilahiyat fakültesi açılmıştır. Bununla birlikte, bu fakülte 1934 yılında kapatılmıştır. Aynı yıl, hem bu fakülteye öğrenci yetiştirmek hem de toplumun ihtiyacını karşılayacak din görevlileri yetiştirmek amacıyla ülke genelinde toplam 29 imam-hatip mektebi kurulmuştur. Ancak bu okulların ders programları incelendiğinde, mûsikî (ğınâ) dersinin bulunduğu, ancak dinî mûsikî dersine yer verilmediği görülmektedir (Sevinç, 2017).

1931-1948 yılları arası, Türkiye'de topluma yönelik din eğitiminin tamamen kesintiye uğradığı bir dönem olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde camilerde görev yapacak yeterli sayıda din görevlisinin bulunmaması, halktan gelen yoğun talepler üzerine, 21 Mayıs 1948 tarihinde ülke genelinde on ay süreyle eğitim verecek şekilde 10 imam-hatip yetiştirme kursunun açılmasına neden olmuştur. Ancak bu kurslar kısa süre içerisinde faaliyetlerine son vermiştir (Sevinç, 2017).

1950 yılında çok partili siyasi hayata geçişle birlikte eğitim alanında da yeni bir dönem başlamıştır. 17 Ekim 1951 tarihinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin onayıyla, yedi ilde imam-hatip okulları açılmıştır. Bu okullar, 1954-1955 eğitim-öğretim yılında lise düzeyinde eğitim vermeye de başlamış ve böylece 4+3 yıllık bir ortaöğretim kurumu haline gelmiştir (Sevinç, 2017).

1951-1971 yılları arasında uygulanan müfredat incelendiğinde, imam-hatip okullarında hem genel kültür hem de meslek derslerine yer verildiği görülmekle birlikte, müzik derslerinde yalnızca diğer okullarda uygulanan genel müzik müfredatının esas alındığı, dinî mûsikî eğitimine ise yer verilmediği anlaşılmaktadır (Sevinç, 2017).

15 Nisan 1973 tarihinde yürürlüğe giren Millî Eğitim Temel Kanunu ile birlikte bu okulların adı imam-hatip lisesi olarak değiştirilmiştir. 1978 yılında ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından imam-hatip liselerinin müfredat programı güncellenmiş, ortaokul ve lise kademelerinde okutulan meslek derslerinin haftalık çizelgeleri ve içerikleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede, müzik dersi genel anlamda programa alınmakla birlikte, dinî mûsikî dersine yine yer verilmemiştir (Sevinç, 2017).

Sonraki yıllarda imam-hatip liselerinin yönetmelik ve öğretim programlarında çeşitli değişiklikler yapılmış olsa da, meslek dersleri açısından kayda değer bir farklılık olmamıştır. Örneğin, 1984 yılında Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan öğretim programında da dinî mûsikî dersine yer verilmediği görülmektedir (Sevinç, 2017).

Ancak 1985 yılı bu açıdan bir dönüm noktası olmuş ve imam-hatip liselerinin programına dinî mûsikî dersi ilk kez seçmeli ders olarak eklenmiştir. Bu gelişme, dinî mûsikî eğitiminin resmi eğitim kurumları aracılığıyla sınırlı da olsa yeniden öğretim programlarına dâhil edilmesine imkân tanımıştır (Sevinç, 2017).

1985 tarihli Dinî Mûsikî Programı ile İlgili tespit ve değerlendirmeler şu şekildedir (Sevinç, 2017):

- Dinî mûsikî programı dört yıla yayılarak imam-hatip lisesi öğrencilerine dinî mûsikî konusunda gerekli bilgileri ve uygulamaları kavratacak bir şekilde ve kapsamlı olarak hazırlanmıştır.

- Programda nazari bilgilerin yanı sıra öğrencilerin meslek hayatlarında karşılık bulacakları uygulamaların ön plana çıkması önem arz etmektedir.

- Yine programın son ünitelerinde yer alan solfej çalışmaları ve örnek eser seslendirmeleri, teorik bilgilerin pratiğe dökülmesine imkân vermesi açısından olumlu görünmektedir.

- 1985 tarihli dinî mûsikî öğretim programının en önemli eksikliklerinden birisi, bir öğretim programının olmazsa olmazlarından olan "ölçme ve değerlendirme" bölümünün bulunmayışı ve öğretmenin bu konuda nasıl bir yol takip etmesi gerektiğine dair herhangi bir açıklamaya da yer verilmemesidir.

- Programın önemli eksiklerinden birisi de üniteler ile ilgili olarak öğrencilere yönelik hedef-davranışlara, ya da kazanımlara programda yer verilmemesidir.

• Programın uygulanmasındaki en büyük sorunlardan birisi de programa göre hazırlanmış ders kitaplarının yayımlanmaması olmuştur. Nitekim bu program 1985 yılında yürürlüğe girmesine rağmen, MEB tarafından dinî mûsikî dersinin onaylı ilk ders kitabı, 1996 yılında "Dinî mûsikî I-II-III" olarak hazırlanmış sadece IX. sınıflar için "Dinî mûsikî I" kitabı yayımlanabilmiştir.37 Diğer sınıflar için MEB onaylı herhangibir kitap yayımlanmamıştır. Bu da, dersin işlenişi ve belirlenen amaçlara ulaşmada öğretmenleri zor durumda bırakmış ve uygulama birliği sağlanmasına engel olmuştur.

• Programda mûsikî nazariyatı ve usûl konularında, lise öğrencisi düzeyinin üzerinde konulara yer verilmiştir. İmam-hatip liselerinde 1985 yılında yürürlüğe giren dinî mûsikî dersi programı öğrencilerin IX. sınıftan XII. sınıfa kadar her yıl okuyacakları varsayılarak aşamalı olarak hazırlanmış ve 28 yıl süreyle 2014 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Geçen bu süre zarfında imam-hatip liselerinin haftalık ders çizelgeleri ve seçmeli ders çizelgeleri defalarca değişmesine rağmen, değişen koşullara uygun olarak dinî mûsikî dersinin uygulanması ve seçimi ile ilgili MEB tarafından herhangi bir düzenleme ya yımlanmamıştır.

2014 tarihli Dinî Mûsikî Öğretim Programı ile ilgili tespit ve değerlendirmeler şu şekildedir (Sevinç, 2017):

• Eski program her sınıf için 2 saat ve aşamalı olarak hazırlanmışken, yeni program sınıf belirtilmeden ve sadece bir defa okutulmak üzere haftada 1 saat uygulanacak şekilde hazırlanmıştır. Böylece yeni programda dinî mûsikî ders saatinin 8 saatten 1 saate düşürülmüş olması olumsuz eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Ancak öğrencilerin dinî mûsikî dersini haftalık ders çizelgelerine göre genellikle bir kez seçebildiği düşünülürse, eski programın aşamalı olarak her bir sınıf için ayrı ayrı hazırlanması ve ara sınıflarda dersi ilk kez seçen öğrencilerle ilgili ortaya çıkan sorunların, yeni programın dersin bir sefer alınacak şekilde hazırlanması ile çözüme kavuşturulduğu düşünülebilir.

• Yeni programın üniteleri ve ünite alt başlıkları, imam-hatip lisesi öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlendiği anlaşılmaktadır. Ders saatinin haftada 1 saate düşürülmesi ve sadece bir kez seçilebilecek olması ister istemez daha önce çok yoğun olarak hazırlanan programa nazaran ünite sayıları ve alt ünite başlıklarında da önemli bir daralmaya gidilmesini gerektirmiştir. Bu yüzden eski programda toplam 18

ünite ve 104 ünite alt başlığı yer alırken, yeni programda toplam 5 ünite ve 74 ünite alt başlığına yer verilmiştir.

- Yeni dinî mûsikî öğretim programında dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, her ünitede hiç şüphesiz öğrencilerin meslek hayatlarında en çok ihtiyaç duyacakları makamları Kur'ân-ı Kerîm'e tatbik etme, vakitlere göre belirli makamda ezan okuma, müezzinlik uygulamaları ve makamlara göre ilâhî okuma gibi cami mûsikî formlarını öğrenmelerine yönelik uygulamalara yer verilmesidir. Ancak bu uygulamaların ders süresi içerisinde gerçekleştirilmesi oldukça zor görünmektedir.

- Yeni program, eski programın aksine yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanmış, böylece her üniteye ait kazanımlar ve bu kazanımların elde edilebilmesi için gerekli açıklamalara yer verilmiştir. Programda belirtilen kazanımlar lise öğrencisi düzeyine göre ve yapılandırmacı eğitim felsefesine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca her ünitenin kaç ders saatinde işleneceği de programda belirtilmiştir. Böylece eski programın en önemli eksikliklerinden birisi giderilmiştir.

- Yine eski programdaki önemli eksikliklerden birisi, programda ölçme ve değerlendirme bölümünün bulunmayışıdır. Ancak yeni dinî mûsikî öğretim programında ölçme ve değerlendirme ile ilgili bir bölüm hazırlanarak bu eksiklik giderilmiştir. Bu bölümünde dersi seçen öğrencilerin kazanımlarına dair ölçme ve değerlendirme yapılırken dikkat edilecek hususlar ve değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir.

- Yeni dinî mûsikî öğretim programın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi noktasında en önemli avantajlarından birisi de, programa göre hazırlanmış ders kitabıdır. Nitekim 1985 yılında yayımlanan eski programa göre hazırlanmış ilk ders kitabı ancak 1996 yılında yalnızca IX. sınıflar için yayımlanabilmişken, yeni programa ait dinî mûsikî ders kitabı 2014 yılında hazırlanmış, MEB tarafından hem öğretmenlere hem de öğrencilere ücretsiz olarak verilmektedir.

Dini musiki eğitimi veren kurumların geçmişi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Kurumsal anlamda musiki eğitiminin temelleri, Selçuklular döneminde Nizamiye Medreseleri ile atılmış, Osmanlı döneminde ise bu kurumlar gelişerek daha sistematik bir hale gelmiştir. Ortaöğretimden yükseköğretime kadar eğitim veren medreselerde, matematik, astronomi, fizik gibi bilimlerin yanı sıra, dini musikiye yönelik eğitim de verilmiştir. Bu kurumlarda ezan, Kur'an-ı Kerim, ilahi ve dini musikiye ait

diğer formlar teorik olarak öğretilmiş, aynı zamanda uygulamalı eğitimlerle de desteklenmiştir (Tanrıkorur, 2003).

Osmanlı döneminde genel musiki eğitimi, Sıbyan mektepleri, medreseler, Enderun mektepleri, tekkeler ve saraylarda yaygın olarak verilmiştir. Mesleki musiki eğitimi ise Mehterhaneler, Dârü'l-Huffâz, Dârü'l-Kurrâ gibi özel eğitim kurumlarında ve tekke ile medreselerin belirli bölümlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde musiki eğitimi, devletin genel eğitim politikaları doğrultusunda dini ve geleneksel bir sistem çerçevesinde şekillendirilmiştir (Say, 2001).

Osmanlı sarayında üniversite statüsünde kabul edilen Enderun mekteplerinde, "Meşkhâne" adı verilen dersliklerde dönemin ünlü musikişinasları tarafından verilen musiki dersleri, tüm öğrenciler için zorunlu tutulmuştur. Mesleki musiki eğitiminin bilinçli, planlı ve sürekli bir şekilde uygulandığı Enderun mektepleri, Osmanlı'da örgün sivil eğitim kurumu olarak önemli bir yere sahiptir. Bu mekteplerde özellikle Geleneksel Türk Sanat Musikisi ve Dini Musiki öğretilmiştir. Günümüzde konservatuvarlarla benzer yönleri bulunan Enderun mektepleri, Osmanlı döneminde sanat ve musiki eğitiminin sistemli bir şekilde verildiği önemli kurumlardan biri olmuştur (Demir, 2013).

Hunlar döneminde "Tuğ", Selçuklular zamanında "Tabılhâne" veya "Nevbethâne", Osmanlı döneminde ise Fatih Sultan Mehmet'ten sonra "Mehterhâne-i Hümayun" adıyla anılan kurumlardan birinde dini musiki icra edildiği bilinmektedir (Tanrıkorur, 2003: 23).

Bu dönemde, Mevlevihaneler, tekkeler, darüşşifalar, bîmarhaneler ve camiler gibi önemli kurumların yanı sıra, Darü't-Tâlim-i Musiki, Gülşen-i Musiki Mektebi ve Darü'l Feyz-i Musiki gibi farklı şehirlerde faaliyet gösteren musiki cemiyetlerinde de dini musiki eğitiminin kısmen ya da sürekli olarak verildiği bilinmektedir (Demir, 2013).

Cumhuriyet'in ilanının ardından müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla açılan ilk kurum, Musiki Muallim Mektebi olmuştur. 1923 yılında eğitim hayatına başlayan bu kurumun yanı sıra, zaman içinde birçok müzik eğitim kurumu açılmış ve müzik öğretmeni yetiştirilmiştir. Günümüzde ise üniversitelerin Eğitim Fakülteleri, müzik öğretmeni yetiştirmeye devam eden yükseköğretim kurumları arasında yer almaktadır (Demir, 2013).

Cumhuriyet döneminde açılan pek çok müzik eğitim kurumunda, dini musiki öğretimine ne yazık ki çok nadir yer verilmiştir. Bu dönemde, Türk Sanat Musikisinin eğitim müfredatından çıkarılması, Türk Halk Musikisinin yasaklanması ve dini musikide

kullanılan bazı formların Türkçeleştirilmesi, dini musiki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yavaşlamasına neden olmuştur (Adnan, 2012; Cündioğlu, 1999; Dikici, 2008). Bu süreçte açılan Darülelhan, Riyaset-i Filarmoni Orkestrası, Musiki Muallim Mektepleri ve daha sonra kurulan konservatuvarlarda, uzun bir süre Türk Dini Musikisi eğitimine yer verilmemiştir. Cumhuriyet döneminde dini musiki eğitiminin verildiği resmi kurumlar ise İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liseleri olmuştur (Demir, 2013).

2014 tarihli dini musiki programı incelendiğinde, programın giriş bölümünde dini musikiye dair temel bilgilere ve İmam Hatip Lisesi öğrencileri için bu dersin önemine vurgu yapan açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Giriş bölümünün ardından, programın genel amaçları, uygulanmasına ilişkin ilkeler ve açıklamalar sunulmaktadır. Ayrıca, ölçme ve değerlendirme süreçleri ile ilgili bilgilere de bu bölümde yer verilmektedir. Daha sonraki bölümlerde, her ünitenin kazanım sayıları ve işlenme sürelerini içeren bilgiler yer almaktadır. Program kapsamında, üniteler ve alt konuların sıralandığı bir tablo sunulmakta ve her bir üniteye ait kazanımlar ile uygulamaya yönelik açıklamalar detaylandırılmaktadır.

Öğretim programına göre, bu dersin amaçları aşağıdaki dokuz maddede ifade edilir:

- Kuran-ı Kerim'i güzel okuma açısından müzik bilgisinin önemini ve gerekliliğini kavrar.
- İslam dinî içerisinde müziğin tanımını, önemini ve gerekliliğini ayetler ve hadislerle anlar.
- Günümüzde kullanılan ve unutulmaya yüz tutmuş dinî müzik formları hakkında bilgi edinir.
- Müziğin tarihi süreciyle ilgili bilgi sahibi olur.
- İslam ülkelerindeki ilk müzik bilginleri, bestekârlar, söz yazarları ve eserleri hakkında bilgi sahibi olur.
- Makamları tanır ve Kur'an üzerinde uygulamasını öğrenir.
- İlahiler ve kamet okunuşları gibi dinî müzik makamlarına göre bilgi edinir.
- Temel müzik enstrümanlarını tanır ve kullanma konusunda istekli olur.
- Ritim sazları hakkında bilgi sahibi olur (MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2014; akt: Özek, 2023)

Dersin amaçları incelendiğinde, öğrencilerin dini musikinin önemini ve gerekliliğini kavramaları, İslam'da musikinin yeri ve hükümlerini anlamaları, makamların

Kur'an-ı Kerim kıraatinde nasıl uygulandığını öğrenmeleri ve cami musikisine ait formları icra edebilmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca, musiki tarihi ve enstrümanlar hakkında bilgi sahibi olarak, dini musiki alanında mesleki donanıma sahip bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır (Özek, 2023).

Tablo 1. Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programının Ünite Konuları, Kazanımlar ve Açıklamaları

Ünite 1	Konular	Kazanımlar	Açıklamalar
Mûsikî ve Dinî Mûsikî Dersi	1. Mûsikînin Tanımı 2. Mûsikînin Önemi 3. Mûsikînin Etki Alanları 4. İslam Dinînde Mûsikînin Yeri 5. Bir Mûsikîşinas Tanıyalım: Ali Ufkî Bey 6. Rast Makamı • Rast İlahiler • Rast Makamının Kur'an'a Tatbiki (Bakara suresi 1-5. Ayetler) • Rast İkindi Ezanı, Rast Kâmet 7. Sazların Tanıtımı: Ney	1. Mûsikînin tanımını bilir 2. Mûsikinin önemini kavrar. 3. Mûsikînin İslam dinîndeki yerini fark eder. 4. Ali Ufkî Beyi tanır. 5. Dinî Mûsikî formlarında Rast makamını örneklerle icra eder. 6. Kur'an'ı Rast makamı ile okur. 7. Ney sazının icrası hakkında bilgi ve istek sahibi olur.	Bu ünitedeki kazanımlar gerçekleştirilirken video ve belgesellerden yararlanılmalıdır. 6. kazanım işlenirken öğrencilere örnekler dinletilmeli ve uygulama yaptırılmalıdır. 7. kazanım işlenirken bir enstrüman kullanımı noktasında öğrencilerde istek ve ilgi uyandırılmalıdır. Mümkünse ilgili enstrüman sınıfa getirilmelidir.
Ünite 2	**Konular**	**Kazanımlar**	**Açıklamalar**
Mûsikimizin Tarihi Seyri	1. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin Dönemindeki Mûsikî 2. İslam Ülkelerinde İlk Mûsikîşianlardan Bazıları • El-Kindî • Farabi • İbn-i Sinâ • Safiyyüddîn 3. Bir Mûsikişinas Tanıyalım: Buhûrizâde Mustafa Itrî Efendi 4. Segâh-Hüzzâm Makamı • Segâh İlahiler • Hüzzâm İlahiler • Segâh Akşam Ezanı, Segâh Tekbir, Salat-ı Ummiye • Segâh-Hüzzâm Makamlarında Aşr-ı Şerif (Bakara 1-5. Ayetler) • Segâh-Hüzzâm Kâmet 5. Sazların Tanıtımı: Ritim Sazları	1. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin Dönemindeki Mûsikî Hakkında bilgi sahibi olur. 2. İslam ülkelerinde yetişen ilk Mûsikîşinasları tanır. 3. Buhûrizâde Mustafa Itrî Efendi'yi tanır. 4. Segâh ve Hüzzâm makamlarını icra eder. 5. Kur'an ve dinî mûsikî formlarında Hüzzâm ve Segâh makamlarını örneklerle icra eder. 6. Ritim sazları ve icrası hakkında bilgi sahibi olur.	Bu ünitedeki kazanımlar gerçekleştirilirken video ve belgesellerden yararlanılmalıdır. 5. kazanım işlenirken kudüm, def, mazhar, bendir, halile sazları hakkında bilgi verilecek ve bu enstrümanların kullanımı noktasında öğrencilerde istek ve ilgi uyandıracaktır. Mümkünse ilgili enstrümanlar sınıfa getirilmelidir.

Tablo 1. (Devam) Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programının Ünite Konuları, Kazanımlar ve Açıklamaları

Ünite 3	Konular	Kazanımlar	Açıklamalar
Türk Mûsikîsi Nazariyatı	1. Temel Nota Bilgileri • Nota Çeşitleri • Sus İşaretleri 2. Bona ve Solfej 3. Makam ve Dizin Kavramları 4. Usûl (ika') Kavramı 5. Geleneksel Türk Müziğinde Meşk Geleneği 6. Bir Mûsikîşinas Tanıyalım: Hammamîzâde İsmail Dede Efendi 7. Uşşak-Hüseyni Makamı • Uşşak İlahiler • Hüseyni İlahiler • Uşşak Öğle Ezanı, Kâmet • Hüseyni Cenaze Salatı • Uşşak-Hüseyni Makamlarında Aşr-ı Şerif (Bakara Suresi 1-5. Ayetler) 8. Sazların Tanıtımı: Ud-Kanun	1. Temel nota bilgilerini açıklar. 2. Nota okuma becerisi kazanır. 3. Temel mûsikî kavramlarını tanımlar. 4. Geleneksel Türk müziğinde meşk geleneğini açıklar. 5. Hammamîzâde İsmail Dede Efendi'yi tanır. 6. Uşşak ve Hüseyni makamını icra eder. 7. Uşşak makamında ilahi icrasından örnekler sunar. 8. Hüseyni makamında ilahi icrasından örnekler sunar. 9. Kur'an tilâveti ve dinî mûsikî formlarında uşşak ve hüseyni makamlarını örneklerle icra eder. 10. Ud ve kanun icrası hakkında bilgi ve istek sahibi olur.	Bu ünitedeki kazanımlar gerçekleştirilirken video ve belgesellerden yararlanılmalıdır. 2. kazanım işlenirken karar sesi, güçlü, yeden, seyir gibi makamlarla ilgili temel kavramlar ve nim sofyan, semai, düyek gibi usûl ve ika' kavramlarına yer verilecektir. 10. kazanım gerçekleştirilirken bir enstrüman kullanımı noktasında öğrencilerde istek ve ilgi uyandırılmalıdır. Mümkünse ilgili enstrümanlar sınıfa getirilmelidir.

Tablo 1. (Devam) Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programının Ünite Konuları, Kazanımlar ve Açıklamaları

Ünite 4	Konular	Kazanımlar	Açıklamalar
Cami Mûsikîsi	1. Cami Mûsikîsi Formları • Kuran • Ezan • Kamet • Tesbîhat • Salâ • Mihrabiye • Tekbir • Temcîd • Mevlid • Miraciye • Muhammediye 2. Bir Mûsikîşinas Tanıyalım: Cinuçen Tarıkorur 3. Hicâz Makamı • Hicâz İlahiler • Hicâz İlahiler • Hicâz Yatsı Ezanı, Kâmet • Hicâz Makamında Aşr-ı Şerif (Bakara 1-5. Ayetler) 4. Sazların Tanıtımı: Kemençe	1. Kur'an ve mûsikî ilişkisini kavrar. 2. Ezanın dinî mûsikîdeki yeri ve önemini fark eder. 3. Cami mûsikîsi formları ve icrasını örneklerle açıklar. 4. Mevlid, miraciye, muhammediye gibi önemli formları dinler ve içerikleri hakkında bilgi sahibi olur. 5. Cinuçen Tanrıkorur'u tanır. 6. Kur'an tilâveti ve dinî mûsikî formlarında Hicâz makamını örneklerle icra eder. 7. Kemençe sazı ve icrası hakkında bilgili ve istekli olur.	Bu ünitedeki kazanımlar gerçekleştirilirken videolardan ve ses kayıtlarından yararlanılmalıdır. 7. kazanım gerçekleştirilirken bir enstrüman kullanımı noktasında öğrencilerde istek ve ilgi uyandırılmalıdır. Mümkünse ilgili enstrümanlar sınıfa getirilmelidir.

Tablo 1. (Devam) Dinî Mûsikî Dersi Öğretim Programının Ünite Konuları, Kazanımlar ve Açıklamaları

Ünite 5	Konular	Kazanımlar	Açıklamalar
Tekke Mûsikîsi	1. Tekke Mûsikisî • Mevlevi Ayini • Alevi – Bektaşi Nefesleri • İlahi • Durak • Kaside • Na't • Şuğul • Savt • Gülbank • Semah • Diğer Tarikatlarda MûsikÎ (Kuudî, Kıyamî, Devrânî) 2. Aylara göre Mûsikî 3. Bir Mûsikîşinas Tanıyalım: Kâni Karaca 4. Sabâ-Acemaşiran Makamları • Sabâ Makamında ilahiler • Acemaşiran Makamında ilahiler • Sabâ Makamında Sabâh Ezanı • Sabâ-Acemaşiran Kâmet • Sabâ-Acemaşiran Makamlarında Aşr-ı Şerif (Bakara 1-5. Ayetler) 5. Sazların Tanıtımı: Tambur	1. Tekke mûsikîsini ve formlarını açıklar. 2. Hicri aylara göre okunan ilahileri tanır. 3. Kâni Karaca'yı tanır. 4. Sabâ makamı ile ezan, kâmet ve Kur'an okur. 5. Kur'an tilâveti ve dinî mûsikî formlarında sabâ makamını örneklerle icra eder. 6. Kur'an tilâveti ve dinî mûsikî formlarında acemaşiran makamını örneklerle icra eder. 7. Tambur sazı ve icrası hakkında bilgili ve istekli olur.	Bu ünitedeki kazanımlar gerçekleştirilirken videolardan ve ses kayıtlarından yararlanılmalıdır. 7. kazanım gerçekleştirilirken bir enstrüman kullanımı noktasında öğrencilerde istek ve ilgi uyandırılmalıdır. Mümkünse ilgili enstrümanlar sınıfa getirilmelidir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Dinî mûsikî dersi öğretim programında öncelikle, öğrencilerin mûsikî ve dinî mûsikî kavramlarını anlamalarına yönelik temel kazanımlar ele alınmaktadır. Bu aşamanın ardından, mûsikî tarihine ve Türk mûsikîsi nazariyatına dair kazanımlara yer verilmekte, öğrencilere teorik bilgiler kazandırılmaktadır. Son olarak, dinî mûsikî formlarına yönelik olarak cami ve tekke mûsikîsi konularına odaklanan üniteler müfredatta yer almaktadır. Her bir ünite başlığı kapsamında, öncelikle konunun teorik çerçevesi detaylı bir şekilde ele alınmış, ilgili bilgiler akademik kaynaklara dayalı olarak sunulmuştur. Bununla birlikte, ünite kazanımları yalnızca teorik bilgilerle sınırlı kalmamış, öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirebilmeleri için uygulamalı öğretim etkinliklerine de yer verilmiştir. Ünite kazanımları incelendiğinde, her ünitenin ilk üç kazanımının doğrudan ünite içeriğiyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu üç kazanımın ardından gelen hedefler ise tüm üniteler için ortak bir yapıda devam etmektedir. İlk kazanım, öğrencinin Türk Mûsikîsi açısından önemli bir müzisyeni tanıması ve onun hakkında yeterli bilgi edinmesini amaçlamaktadır. İkinci kazanımda, cami mûsikîsinde kullanılan formları icra edebilmek için öğrencinin ilgili makamları öğrenmesi ve uygulayabilmesi hedeflenmektedir. Üçüncü kazanım ise belirli müzik enstrümanlarını tanımaktır (Özek, 2023).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA PROBLEMİ YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

Bu başlık altında araştırmanın problemi, hipotezler, araştırmanın sınırlılıkları, varsayımlar ve araştırmanın yöntemine yer verilmiştir

1. ARAŞTIRMA PROBLEMLERİ

Bu çalışmada öğrencilerin dini musiki dersine yönelik tutumları, bu tutumların hangi faktörlere göre farklılaştığı, öğretmenlerin dini musiki dersi hakkındaki düşüncelerine odaklanılmıştır. Çalışmada bu iki probleme yanıt aranırken öğrenci tutumları nicel yöntemler kullanılarak ölçülmüş, öğretmen görüşleri ise nitel yöntemlerle toplanmıştır.

2. ÖĞRENCİLERİN TUTUMLARINA YÖNELİK HİPOTEZLER

Öğrencilerin dini musiki dersine yönelik tutumlarına ilişkin hipotezler tablo 2'de belirtilmiştir:

Tablo 2. Öğrenci Tutumlarına Yönelik Hipotezler

Hipotez	Doğrulandı/Doğrulanamadı
H1: Dini musiki dersini seçen ve seçmeyen öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H2: En sık dinlenen müzik türüne göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H3: Enstrüman çalma durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H4: Şarkı söyleme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H5: Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H6: Ses yarışmalarını izlemekten keyif alma durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulandı.
H7: Yaş ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H8: Sınıf ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H9: Ailenin aylık ortalama geliri ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.

Tablo 2. (Devam) Öğrenci Tutumlarına Yönelik Hipotezler

Hipotez	Doğrulandı/Doğrulanamadı
H10: En sık dinlenen müzik türü ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H11: Enstrüman icrası ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H12: Ses icrası ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H13: Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H14: Televizyonlardaki ses yarışmalarını izlemekten keyif alma ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H15: Dijital müzik platformlarına ücretli üyelik ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.
H16: Ailede müzik icrası ve dini musiki dersini seçme durumuna göre öğrencilerin derse yönelik tutumları farklılaşmaktadır.	Doğrulanamadı.

3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma İstanbul il sınırları içindeki tek bir okulda yapılmıştır. Bunun sebebi proje okulu olması nedeniyle dini musiki dersinin sadece bu okulda bulunmasıdır. Bununla birlikte bulguların Türkiye'ye genellenmesi mümkün değildir. Öğrenci örnekleminin yaşları birbirine yakın olduğundan yaşın dini musiki dersine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi tam olarak irdelenememiştir. Sınırlı sayıda öğretmenle görüşüldüğünden ve öğretmen görüşleri nitel yöntemlerle toplanıp, analiz edildiğinden genellenmesi mümkün değildir.

4. SAYILTILAR

Örneklem, evreni temsil gücüne sahiptir. Dini musiki dersi tutum ölçeği örneklemin tutumlarını doğru bir şekilde ölçmektedir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. ÖĞRENCİ TUTUMLARININ ÖLÇÜLMESİ

Öğrenci tutumları, Özmenteş (2006) tarafından geliştirilen Müzik Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin dini musiki dersine uyarlanması sonucu ortaya çıkan Dini Musiki Dersine Yönelik Tutum Ölçeği vasıtasıyla ölçülmüştür.

5.1.1. Dini Musiki Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Dini musiki dersine yönelik tutum ölçeği, Özmenteş (2006) tarafından geliştirilen Müzik dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin dini musiki dersine uyarlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Özmenteş (2006), ölçek ile hangi değişkenin ölçüleceğini belirledikten sonra ölçmeye konu olan müzik dersine yönelik tutum değişkenin sınırları belirlemiştir. Ölçek maddelerinin oluşturulmasında İzmir'de bir ilköğretim okulunda okuyan 4. ve 5. Sınıf öğrencilerine "Müzik Dersinden Beklentilerim" konulu kompozisyon yazdırılmıştır. Kompozisyonlar çözümlenerek öğrencilerin sıklıkla kullandığı ve müzik dersine yönelik tutum içeren ifadeler seçilmiştir. Ayrıca, Yoder-Whites (1994) tarafından geliştirilen (α=.54) ve Lacroix (2003) tarafından yenilenen Music Attitudes Profile (α=.90) isimli ölçek ve Bilen'e (1995) ait Müzik Tutum Ölçeği (α=.79) incelenmiştir. Böylelikle 59 madde elde edilmiştir. Bu maddelerin 26'sı ters madde olarak belirlenmiştir. Oluşan taslak, uzman görüşüne sunulmuştur. İlgili uzmanlar, iki müzik eğitimi uzmanı, iki müzik öğretmeni, iki eğitim programı uzmanı ve bir psikolojik ve rehberlik eğitimi uzmanından oluşmaktadır. Alınan görüşler doğrultusunda taslak ölçekten 6 madde elenmiştir. Böylece 23'ü ters madde olmak üzere toplam 53 madde pilot uygulamaya sokulmuştur. Pilot uygulama İzmir'deki iki ilköğretim okulundaki 4. ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Toplam 242 öğrenciye taslak ölçek uygulanmıştır. Daha sonrasında ölçeğin yapı geçerliği faktör analiziyle incelenmiştir. Ölçekteki 29 madde, madde-toplam korelasyonlarının .35'den düşük olması nedeniyle ölçekten çıkartılmıştır. Taslak ölçeğe ilişkin KMO katsayısı .874 ve Bartlett testi anlamlı bulunmuştur. Ortak faktör varyansı .381 ve .653 arasında değişmektedir. Açıklanan toplam varyans %52.23'tür. Son halini alan ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı α= .86 olarak bulunmuştur (Özmenteş 2006).

Dini musiki dersine yönelik tutum ölçeğinin uyarlama çalışmasında ölçeğin yapı geçerliği ve iç tutarlığı test edilmiştir.Dini Musiki Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin yapı geçerliği açıklayıcı faktör analiziyle, iç tutarlığı ise Cronbach Alpha yöntemiyle incelenmiştir.

Psikolojik yapılar genellikle saf bir bileşenden ziyade bir bileşenler bütününü ifade eder. Zeka ve tutum gibi doğrudan gözlemlenemeyen psikolojik yapılar, gözlemlenen davranışlar aracılığıyla tahmin edilmeye çalışılır. Yapı geçerliği, bilim insanının öngördüğü yapıyı ölçmek için geliştirdiği ölçüm aracının, gerçekten öngörülen yapıyı ölçüp ölçmediğini değerlendirmek amacıyla yapılır. Bu geçerlik türü, ölçüm

aracının hangi özellikleri ve nitelikleri ölçtüğünü belirlemeye dayanır. Yapı geçerliği değerlendirmesinde faktör analizinin iki ana uygulaması bulunmaktadır: Yeni bir kuramsal yapının hangi alt yapılardan oluştuğunu keşfetmek ya da var olan bir kuramsal yapının doğruluğunu teyit etmek. Açıklayıcı faktör analizinde, bilinmeyen bir kuramsal yapıyı ölçmek için tasarlanan bir ölçüm aracından elde edilen veriler kullanılarak, bu yapı hakkında çıkarımlar yapılır (Erkuş, 2003).

Her ölçme aracı, belirli bir amaç doğrultusunda, belirli koşullarda ve belirli bir grup üzerinde uygulanmak üzere tasarlanır (Arıcı, 1994; Erkuş, 2003). Geliştirilen ölçme aracı, amacına uygun şekilde kullanılmalıdır. Ölçme aracının bu amaca hizmet etmesi, ilgili özelliği doğru bir şekilde ölçmesiyle yakından bağlantılıdır. Ölçme işlemi doğru yapılmadığında veya aracın kullanım amacıyla uyumlu olmadığında, o ölçme aracının kullanımı uygun olmayacaktır. Bu durumda, geçerlik ve güvenirlik unsurlarının birlikte değerlendirilmesi önem taşır. Bu sebeple, bir ölçme aracı geliştiren araştırmacının, aracın geçerliğini ve güvenilirliğini belirlemesi gerekmektedir (Erkuş, 2003).

Güvenirlik, bir ölçme aracının hata payı olmaksızın ölçüm yapabilme kapasitesini ifade eder. Bu bağlamda güvenirlik katsayısı, ölçümlerde hata miktarını değil, hatasız ölçüm yapabilme düzeyini gösterir. Güvenirlik, daima gözlemsel yöntemlerle belirlenir ve sayısal bir değerle ifade edilir; bu katsayı 0 ile 1 arasında bir değerde bulunur. Ölçümlerdeki hata, ölçülmek istenmeyen unsurların ölçüm sonuçlarına yansımasıyla oluşur. Hata payı azaldıkça, gözlenen puanın gerçek puana daha çok yaklaştığı kabul edilir. Ancak, psikolojik ölçümlerde her zaman belli bir ölçüde hata payı bulunur; puanlardaki değişime yol açan faktörler tam anlamıyla açıklanamaz veya tanımlanamaz. Eğer bu mümkün olsaydı, güvenirlik teorisine ihtiyaç duyulmazdı (Ghiselli ve diğerleri, 1981; Erkuş, 2003). Cronbach Alfa yöntemi güvenirlik katsayısını belirleme yöntemlerinden biridir. Madde kovaryansına dayanan yöntemler arasında yer alır ve bir içtutarlık yöntemidir (Erkuş, 2003).

5.1.1.1. Ölçeğin Yapı geçerliği ve Güvenirliği

Dini musiki dersine yönelik tutum ölçeğinin yapı geçerliği açıklayıcı faktör analiziyle test edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0.943 ve Bartlett's testi değeri 3176.268 ($p< 0.01$) olarak tespit edilmiştir. KMO değerine göre örneklemden elde edilen veri açıklayıcı faktör analizi için yeterlidir. Bartlett's testi sonucuna göre ölçek maddeleri arasındaki ilişki faktör analizi için uygundur. Açıklanan toplam varyans 73.69'dur.

Tablo 3. Ölçek Maddelerinin Faktörlere Dağılımı ve Faktör Yük Değerleri

	Faktör	
	1	2
M6: Dini mûsikî dersinde öğrendiklerimi severim.	.887	
M7: Dini mûsikî dersinde yeteneğimin geliştiğini hissederim.	.885	
M5: Dini mûsikî dersi eğlenceli bir derstir.	.878	
M13: Dini mûsikî dersleri bende mûsikî ilgili bir şeyler yapmak için istek uyandırır.	.874	
M10: Dini mûsikî dersinde yapılan tüm etkinliklerden hoşlanırım.	.870	
M1: Dini mûsikî dersini severim.	.856	
M15: Dini mûsikî dersinde ruhsal ve bedensel olarak rahatlarım.	.840	
M3: Dini mûsikî dersi öğretmenimin verdiği ödevleri zamanında yaparım.	.836	
M12: Dini mûsikî dersinin olduğu gün sevinçli olurum.	.826	
M2: Dini mûsikî dersinin hiçbir zaman boş geçmesini istemem.	.820	
M17: Dini mûsikî dersi en sevdiğim dersler arasında yer alır.	.816	
M19: Dini mûsikî öğretmenim dersi zevkli hale getirir.	.799	
M16: Dini musiki dersine yalnızca sınıf geçmek için çalışırım.*		.870
M20: Dini mûsikî dersinde çalıp söylediğimiz ilahiler ilgimi çekmez.*		.853
M18: Dini mûsikî dersine katılmaktan hoşnut değilim.*		.827
M9: Dini mûsikî derslerine zorunlu olmasam girmek istemem.*		.827
M14: Dini mûsikî derslerinin kaldırılmasını isterim.*		.826
M8: Dini mûsikî dersinde tüm ilgimi derse veremem.*		.805
M11: Okulda dini mûsikî dersi verilmesini istemem.*		.744
M4: Dini mûsikî dersinde ilahi söylerken kendimi ilahiye hiç veremem.*		.731

* Ters Madde, Açıklanan Toplam Varyans: 73.687, Cronbach Alpha: 0.954

Dini musiki dersine yönelik tutum ölçeğinde toplam 20 madde vardır. Bunların sekizi ters maddedir. Beşli Likert tipidir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dir. Yüksek puan, dini musiki dersine yönelik olumlu tutumu göstermektedir. Ölçeğin içtutarlılığı oldukça yüksektir (a= 0.95).

5.2. ÖĞRENCİ ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmaya toplam 152 erkek öğrenci dahil edilmiştir. Bu öğrenciler İstanbul'da dini musiki dersi açısından proje okulu olan bir Anadolu İmam Hatip Lisesinde okumaktadır. Okulda dini musiki dersi alan toplam öğrenci sayısı ..... iken bu

öğrencilerden 76'sı çalışmaya katılmaya gönüllü olmuştur. Aynı okulda öğrenci olup dini musiki dersi almayan 76 gönüllü çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 4. Örneklemin Demografik Özellikleri

		n	%
Yaş Grubu	13-14 yaş	42	27.63
	15-16 yaş	84	55.26
	17-18 yaş	26	17.11
Sınıf	9. Sınıf	49	32.24
	10. Sınıf	40	26.32
	11. Sınıf	34	22.37
	12. Sınıf	29	19.08
Ailenin Aylık Ortalama Geliri	17.000 TL'den az	16	10.53
	17.001-24.999 TL	12	7.89
	25.000 - 29.999 TL	16	10.53
	30.000- 34.999 TL	16	10.53
	35.000- 39.999 TL	16	10.53
	40.000 TL ve üzeri	76	50.00
Dini Musiki Dersini Seçme	Evet	76	50.00
	Hayır	76	50.00

Örneklemin % 27.63'ü 13-14 yaş grubunda, %55.26'sı 15-16 yaş grubunda, %17.11'i 17-18 yaş grubundadır. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin örneklemdeki oranı %32.24, 10. Sınıf öğrencilerinin oranı %26.32, 11. sınıf öğrencilerinin oranı %22.37, 12. sınıf öğrencilerinin oranı % 19.08'dur. Ailenin aylık ortalama geliri açısından örneklem incelendiğinde %10.53'nün aylık ortalama gelirinin 17.000 TL'den az, %7.89'nun 17.001-24.999 TL, %10.53'nün 25.000 - 29.999 TL, %10.53'nün 30.000- 34.999 TL, %10.53'nün 35.000- 39.999 TL, %50'sinin 40.000 TL ve üzeri olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 5. Örneklemin Müziğe İlgisi

		n	%
En Sık Dinlenen Müzik Türü	Türk Sanat Müziği	34	22.97
	Pop Müzik	32	21.62
	İlahi	22	14.86
	Arabesk Müzik	19	12.84
	Türk Halk Müziği	15	10.14
	Diğer	26	17.57

Tablo 5. (Devam) Örneklemin Müziğe İlgisi

		n	%
Enstrüman İcrası	Evet	88	57.89
	Hayır	64	42.11
Şarkı/Türkü İcrası	Evet	94	61.84
	Hayır	58	38.16
Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alır mı	Evet	61	40.13
	Hayır	91	59.87
Televizyonlardaki ses yarışmalarını izlemekten keyif alır mı	Evet	72	47.37
	Hayır	80	52.63
Dijital müzik platformlarına ücretli üyeliği var mı?	Evet	64	42.11
	Hayır	88	57.89

Örneklemin en sık dinlediği müzik türü Türk sanat müziğidir (%22.97). Örneklemin %21.62'si en sık pop müzik dinlerken, bunu %14.86 ile ilahi takip etmektedir. Örneklemin %12.84'ü en sık arabesk müzik dinlerken, %10.14'ü Türk halk müziğini en sık dinlemektedir. Örneklemin %57.89'u bir enstrüman çalmaktadır. %61.84'ü şarkı/türkü söylemektedir. %59.87'si televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif almamaktadır. %52.63'ü Televizyonlardaki ses yarışmalarını izlemekten keyif almamaktadır. %57.89'unun dijital müzik platformlarına ücretli üyeliği bulunmamaktadır (Tablo 5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu başlık altında öğrencilerin dini musiki dersine yönelik tutumları ve dini musiki dersini seçip seçmemeleri, demografik faktörlerle, en sık dinlenen müzik türü, enstrüman icrası, şarkı/türkü icrası, televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma durumu, televizyonlardaki ses yarışmalarını izlemekten keyif alma durumu, dijital müzik platformlarına ücretli üyelik durumu arasındaki ilişkiye yönelik bulgular incelenmiştir. Ayrıca öğrenci ve öğretmenlerin dini musiki dersine yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

1. ÖĞRENCİ TUTUMLARINA YÖNELİK BULGULAR

1.1. DİNİ MUSİKİ DERSİNİ SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Çalışmanın yapıldığı dönem yada daha öncesinde dini musiki dersini seçme durumlarına göre öğrencilerin tutumlarının farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız değişkenler t testi ile sorgulanmıştır.

Tablo 6. Dini Musiki Dersini Seçme Durumu ve Tutum İlişkisi

	Ders Seçme Durumu	N	Ort	Std. Sapma	df	t	p
Tutum Ölçeği	Evet	76	82.9605	14.56	150	9.688	0.00**
	Hayır	76	61.6447	12.49			

** p< 0.01

Dini musiki dersini seçip seçmemeye göre öğrencilerin derse yönelik tutumları istatistiki açıdan anlamlı olarak farklılaşmaktadır (t(150)= 9.69; p< 0.01). Buna göre dersi seçmiş olanların tutum puanı (X= 82.96), seçmeyenlere kıyasla (X= 61.64) daha yüksektir (Tablo 6).

1.2. YAŞ VE DİNİ MUSİKİ DERSİNİ SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Öğrencilerin yaşının ve dini musiki dersinin öğrenci tutumları üzerindeki etkileşim etkisi ve yaşın tek başına etkisi çift yönlü varyans analiziyle sorgulanmıştır.

Tablo 7. Yaş ve Dini Musiki Dersi Seçmenin Öğrenci Tutumları Üzerindeki Etkisi

Dini mûsikî dersi seçme	Yaş Grubu	Mean	Std. Deviation	N
Evet	13-14 yaş	86.3529	12.69321	17
	15-16 yaş	83.9524	13.65240	42
	17-18 yaş	77.1176	17.42083	17
Hayır	13-14 yaş	59.9600	10.27327	25
	15-16 yaş	62.8095	14.43106	42
	17-18 yaş	60.8889	7.86518	9
Genel	13-14 yaş	70.6429	17.22140	42
	15-16 yaş	73.3810	17.55124	84
	17-18 yaş	71.5000	16.61385	26
Yaş F(2) = 1.009; p = 0.367 Yaş* Ders Seçme F(2) = 1.110; p = 0.332				

Yaşın öğrenci tutumları üzerinde tek başına etkili olduğuna dair istatistiki kanıt elde edilememiştir. Aynı şekilde yaş ve ders seçme durumunun etkileşim etkisi istatistiki açıdan anlamlı değildir (Tablo 7).

1.3. HANEHALKI GELİRİNE GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Hanehalkı gelirinin öğrencilerin dini musiki dersine yönelik tutumlarına etkisi tek yönlü varyans analiziyle incelenmiştir.

Tablo 8. Hanehalkı Gelirine Göre Öğrenci Tutumları

Hanehalkı Gelir Düzeyi	Ort	Std. Sapma	n
17.000 TL'den az	66.2500	16.22960	16
17.001-24.999 TL	73.4167	21.47073	12
25.000 - 29.999 TL	74.5000	13.23631	16
30.000- 34.999 TL	72.2500	18.25559	16
35.000- 39.999 TL	77.4375	17.34347	16
40.000 TL ve üzeri	71.8684	17.35230	76
Toplam	72.3026	17.23582	152
F(5,152) = 0.744; p = 0.592			

Grupların ortalama değerleri 66.25 (SS = 16.23) ile 77.44 (SS = 17.34) arasında değişmektedir. Gruplar arasındaki farkı incelemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir, $F(5, 152) = 0.744$, $p = 0.592$. Bu sonuç, farklı gelir düzeyindeki

hanehalklarının ölçülen değişken açısından benzer değerlere sahip olduğunu göstermektedir.

1.4. SINIF DÜZEYİ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 9. Dini Musiki Dersini Seçme ve Sınıfa Göre Öğrenci Tutumları

Dini mûsikî dersi seçme	Sınıf	Ort	Std. Sapma	N
Evet	9. Sınıf	86.0417	12.71589	24
	10. Sınıf	86.2308	10.78698	13
	11. Sınıf	79.0526	18.33477	19
	12. Sınıf	80.8500	14.47421	20
Hayır	9. Sınıf	61.7600	11.58404	25
	10. Sınıf	62.8148	13.08857	27
	11. Sınıf	60.0000	15.68894	15
	12. Sınıf	60.5556	7.82801	9
Genel	9. Sınıf	73.6531	17.17502	49
	10. Sınıf	70.4250	16.53417	40
	11. Sınıf	70.6471	19.49341	34
	12. Sınıf	74.5517	15.84205	29
Sınıf F(3,152) = 1.106; p = .349 Sınıf*Ders Seçme F(3,152) = .308; p = .820				

Dini mûsikî dersi seçen ve seçmeyen öğrencilerin sınıflara göre ortalama puanları ve standart sapmaları Tablo 9'da sunulmuştur. Genel olarak, dini mûsikî dersini seçen öğrenciler tüm sınıf düzeylerinde daha yüksek ortalama puanlara sahiptir. Örneğin, 9. sınıfta dersi seçenlerin ortalaması 86.04 (SS = 12.72) iken, seçmeyenlerin ortalaması 61.76 (SS = 11.58) olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte, varyans analizi sonuçları, sınıflar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3, 152) = 1.106$, $p = .349$). Ayrıca, dini mûsikî dersi seçme durumu ve sınıf düzeylerinin etkileşimi de istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F(3, 152) = .308$, $p = .820$).

1.5. EN SIK DİNLENEN MÜZİK TÜRÜ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 10. Ders Seçme ve En Sık Dinlenen Müzik Türüne Göre Öğrenci Tutumları

Dini mûsikî dersi seçme	En Sık Dinlenen Müzik Türü	Ort	SS	N
Evet	Türk Sanat Müziği	83.8846	11.85690	26
	Pop Müzik	77.7143	15.41335	7
	İlahi	92.9091	7.47602	11
	Arabesk Müzik	83.6667	16.72958	12
	Türk Halk Müziği	83.5556	15.32246	9
	Diğer	73.3000	18.24555	10
Hayır	Türk Sanat Müziği	72.2500	13.67741	8
	Pop Müzik	60.8800	11.51926	25
	İlahi	59.4545	5.95590	11
	Arabesk Müzik	59.1429	9.08164	7
	Türk Halk Müziği	67.0000	19.15202	6
	Diğer	59.2500	14.41064	16
Genel	Türk Sanat Müziği	81.1471	13.08743	34
	Pop Müzik	64.5625	14.09630	32
	İlahi	76.1818	18.34753	22
	Arabesk Müzik	74.6316	18.60768	19
	Türk Halk Müziği	76.9333	18.32043	15
	Diğer	64.6538	17.11828	26
En sık dinlenen müzik türü $F(5,148) = 2.710$; $p = .023$ En sık dinlenen müzik türü* Ders Seçme $F(5,148) = 2.076$; $p = .072$				

Dini mûsikî dersi seçen ve seçmeyen öğrencilerin en sık dinledikleri müzik türlerine göre ortalama puanları ve standart sapmaları Tablo 10'da sunulmuştur. Genel olarak, dini mûsikî dersi seçen öğrencilerin "İlahi" dinleyen grubunda en yüksek ortalamaya (Ort. = 92.91, SS = 7.48) sahip olduğu görülmektedir. Dersi seçmeyen öğrencilerde ise en yüksek ortalama "Türk Halk Müziği" dinleyen gruptadır (Ort. = 67.00, SS = 19.15).

ANOVA sonuçları, en sık dinlenen müzik türüne göre öğrenci tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F(5, 148) = 2.710$, $p = .023$). Bonferroni post hoc testine göre pop müzik (ort = 64.50, SS = 14.10) ve Türk sanat musikisi dinleyenlerin (ort = 81.15, SS = 13.09), pop müzik ve ilahi (ort = 76.18, SS =

18.35) dinleyenlerin tutumları farklılaşmaktadır (ptüm < 0.05). Buna göre Türk sanat musikisi ve ilahi dinleyenlerin dini musiki dersine yönelik tutumları pop müzik dinleyenlere kıyasla daha olumludur. Bununla birlikte, en sık dinlenen müzik türü ile dini mûsikî dersi seçme durumu arasındaki etkileşim anlamlı bulunmamıştır (F(5, 148) = 2.076, p = .072).

1.6. ENSTRÜMAN ÇALMA DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 11. Enstrüman Çalma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları

	Enstrüman çalıyor musunuz?	N	Sıralar Ort.	Medyan
	Evet	88	99.45	84.00
	Hayır	64	44.95	60.00
		152		
U = 796.500; p = .000				

Enstrüman çalan ve çalmayan bireylerin sıralı ortalama ve medyan değerleri Tablo 11'de sunulmuştur. Verilere göre, enstrüman çalan bireylerin sıralı ortalaması **(**99.45**)** enstrüman çalmayan bireylere **(**44.95**)** kıyasla belirgin şekilde yüksektir. Medyan değerler de benzer bir farkı göstermektedir; enstrüman çalan bireyler için medyan 84.00, çalmayan bireyler için ise 60.00 olarak kaydedilmiştir.

Mann-Whitney U testi sonuçları, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir (U = 796.500, p < .001). Bu sonuça göre, enstrüman çalan öğrencilerin dini musiki ilişkin tutumları daha olumludur.

1.7. ŞARKI SÖYLEME VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 12. Dini Musiki Dersi Seçme ve Şarkı Söyleme Durumuna Göre Öğrenci Tutumları

Dini Musiki Dersi Seçme	Şarkı Söyleme	Mean	Std. Deviation	N
Evet	Evet	84.0909	14.06657	66
	Hayır	75.5000	16.29758	10
Hayır	Evet	67.2857	14.36265	28
	Hayır	58.3542	10.02017	48
Genel	Evet	79.0851	16.05880	94
	Hayır	61.3103	12.93873	58
Şarkı söyleme F(1,152) = 10.362; p = .002 Şarkı söyleme* Ders Seçme F(1,152) = .004; p = .950				

Dini mûsikî dersi seçme ve şarkı söyleme durumlarına göre ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 12'de sunulmuştur. Genel olarak, şarkı söyleyen bireylerin ortalama puanları (Ort. = 79.09, SS = 16.06) söylemeyen bireylerden (Ort. = 61.31, SS = 12.94) daha yüksektir. Dini mûsikî dersi seçen bireyler arasında şarkı söyleyenlerin ortalama puanı (Ort. = 84.09) diğer gruplara kıyasla daha yüksektir.

ANOVA sonuçları, şarkı söyleme durumunun öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir (F(1, 152) = 10.362, p = .002). Buna göre şarkı söyleyenlerin tutumları, söylemeyenlere kıyasla daha olumludur. Ancak, dini mûsikî dersi seçme durumu ile şarkı söyleme durumunun etkileşimi anlamlı bulunmamıştır (F(1, 152) = .004, p = .950).

1.8. TELEVİZYONDAKİ MÜZİK KANALLARINI İZLEME KEYFİ VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 13. Dini Musiki Dersi Seçme ve Televizyondaki Müzik Kanallarını İzlemekten Keyif Alma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları

Dini Musiki Dersi Seçme	Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma	Ort	Std. Sapma	N
Evet	Evet	85.6829	12.39645	41
	Hayır	79.7714	16.34749	35
Hayır	Evet	69.1500	16.22303	20
	Hayır	58.9643	9.69529	56
Genel	Evet	80.2623	15.71719	61
	Hayır	66.9670	16.18672	91

Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma F(1,152) = 12.495; p = .001

Müzik kanallarını izlemekten keyif alma* Dini Musiki Dersi Seçme F(1,152) = .88; p = .349

Dini mûsikî dersi seçme ve televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alma durumlarına göre öğrenci tutumlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 13'de sunulmuştur. Genel olarak, müzik kanallarını izlemekten keyif alan bireylerin ortalama puanları (Ort. = 80.26, SS = 15.72) keyif almayan bireylerden (Ort. = 66.97, SS = 16.19) daha yüksektir. Dini mûsikî dersi seçen bireyler arasında, müzik kanallarını izlemekten keyif alanların ortalama puanı (Ort. = 85.68) diğer gruplardan daha yüksektir.

ANOVA sonuçları, müzik kanallarını izlemekten keyif alma durumunun öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir (F(1, 152) = 12.495, p = .001). Buna göre televizyondaki müzik kanallarını izlemekten keyif alanların derse

yönelik tutumları keyif almayanlara kıyasla daha olumludur. Bununla birlikte, dini mûsikî dersi seçme durumu ile müzik kanallarını izlemekten keyif alma durumunun etkileşimi anlamlı bulunmamıştır (F(1, 152) = 0.88, p = .349).

1.9. TELEVİZYONDAKİ SES YARIŞMALARINI İZLEMEKTEN KEYİF ALMA VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 14. Dini Musiki Dersi Seçme ve Ses Yarışmalarını İzlemekten Keyif Alma Durumuna Göre Öğrenci Tutumları

Dini mûsikî dersi seçme	Ses yarışmalarını izlemekten keyif alma	Ort	Std. Sapma	N
Evet	Evet	84.2128	13.97659	47
	Hayır	80.9310	15.48486	29
Hayır	Evet	65.8000	13.47529	25
	Hayır	59.6078	11.57424	51
Genel	Evet	77.8194	16.30547	72
	Hayır	67.3375	16.61854	80

Ses yarışmalarını izlemekten keyif alma F(1,152) = 4.303; p = .040

Ses yarışmalarını izlemekten keyif alma * dini mûsikî dersi seçme F(1,152) = .406; p = .525

Dini mûsikî dersi seçme ve ses yarışmalarını izlemekten keyif alma durumlarına göre öğrenci tutumlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 14'de sunulmuştur. Ses yarışmalarını izlemekten keyif alan bireylerin ortalama puanları (Ort. = 77.82, SS = 16.31) keyif almayan bireylerden (Ort. = 67.34, SS = 16.62) daha yüksektir. Ayrıca, dini mûsikî dersi seçen bireyler arasında ses yarışmalarını izlemekten keyif alanların ortalama puanı (Ort. = 84.21) diğer gruplardan daha yüksektir.

ANOVA sonuçları, ses yarışmalarını izlemekten keyif alma durumunun öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir (F(1, 152) = 4.303, p = .040). Ses yarışmalarını izlemekten keyif alan öğrencilerin dini musiki dersine yönelik tutumları, keyif almayan öğrencilere kıyasla daha olumludur. Bununla birlikte, dini mûsikî dersi seçme durumu ile ses yarışmalarını izlemekten keyif alma durumunun etkileşimi anlamlı bulunmamıştır (F(1, 152) = 0.406, p = .525).

1.10. DİJİTAL MÜZİK PLATFORMLARINA ÜCRETLİ ÜYELİK VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 15. Dini Musiki Dersi Seçme ve Dijital Müzik Platformlarına Ücretli Üyelik Durumuna Göre Öğrenci Tutumları

Dini mûsikî dersi seçme	Dijital müzik platformlarına ücretli üyelik	Ort	Std. Sapma	N
Evet	Evet	80.0882	15.82167	34
	Hayır	85.2857	13.18219	42
Hayır	Evet	61.6000	11.76963	30
	Hayır	61.6739	13.06574	46
Genel	Evet	71.4219	16.77376	64
	Hayır	72.9432	17.63184	88

Dijital müzik platformlarına ücretli üyelik F(1,152) = 1.402; p = .238

Dijital müzik platformlarına ücretli üyelik * dini mûsikî dersi seçme F(1,152) = 1.325; p = .252

Dini mûsikî dersi seçme ve dijital müzik platformlarına ücretli üyelik durumlarına göre öğrenci tutumlarının ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 15'de sunulmuştur. Dijital müzik platformlarına ücretli üyeliği olan bireyler arasında, dini mûsikî dersi seçmeyenlerin ortalama puanı (Ort. = 85.29, SS = 13.18) en yüksek değere sahiptir. Ücretli üyeliği olmayan bireylerde ise ortalamalar gruplar arasında benzer seviyededir (Ort. = 61.60 ve 61.67).

ANOVA sonuçları, dijital müzik platformlarına ücretli üyelik durumunun öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir ($F(1, 152) = 1.402$, $p = .238$). Benzer şekilde, dini mûsikî dersi seçme durumu ile dijital müzik platformlarına ücretli üyelik arasındaki etkileşim de anlamlı bulunmamıştır ($F(1, 152) = 1.325$, $p = .252$).

1.11. AİLEDE MUSİKİ İCRASI VE DERS SEÇME DURUMUNA GÖRE ÖĞRENCİ TUTUMLARI

Tablo 16. Dini Musiki Dersini Seçme ve Ailede Musiki İcrasına Göre Öğrenci Tutumları

Dini mûsikî dersi seçme	Ailede musiki icrası	Ort	Std. Sapma	N
Evet	Evet	83.5952	14.88502	42
	Hayır	82.1765	14.32411	34
Hayır	Evet	66.8421	15.84390	19
	Hayır	59.9123	10.77080	57
Genel	Evet	78.3770	16.96778	61
	Hayır	68.2308	16.27000	91

Ailede musiki icrası F(1,152) = 3.111; p = .080

Ders seçme* ailede musiki icrası F(1,152) = 1.356; p = .246

Dini mûsikî dersi seçme ve ailede mûsikî icrasına göre ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 16'da sunulmuştur. Ailede mûsikî icrasının olduğu bireyler arasında, dini mûsikî dersi seçenlerin ortalama puanı (Ort. = 83.60, SS = 14.89) diğer gruplara kıyasla daha yüksek olarak gözlemlenmiştir. Ailede mûsikî icrasının olmadığı bireyler arasında ise dini mûsikî dersi seçenlerin ortalama puanı (Ort. = 82.18) seçmeyenlerden daha yüksektir.

Ancak ANOVA sonuçları, ailede mûsikî icrasının öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir ($F(1, 152) = 3.111$, $p = .080$). Ayrıca, dini mûsikî dersi seçme ile ailede mûsikî icrasının etkileşimi de anlamlı bulunmamıştır ($F(1, 152) = 1.356$, $p = .246$).

2. ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu başlık altında öğretmenlerin dini musiki dersi hakkındaki görüşleri nitel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Tablo 17. Öğretmenlerin Musiki Ders Kitabı ile İlgili Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Kitap İçeriği ve Dil	Dilin sadeleştirilmesi Teorik bilgilerin azaltılması	"Kitabın dili daha sade, teorik anlamda daha yalın olabilir."
Kitabın İşlevselliği	Kitabın işlevselliği Dersin uygulama odaklı olması	"Kitap gereksiz birçok teorik bilgiyle şişirilmiş. Daha uygulamaya yönelik ve teferruattan uzak bir kitap olabilirdi."
İçerik Çeşitliliği	Kitabın çok fazla alanı kapsaması İçeriklerin ayrıştırılması	"İçinde repertuar, temel müzik bilgisi, musiki tarihi gibi kitapların içeriklerini barındırmakta."
Öğretmen Rolü	Dersin öğretmen tarafından şekillenmesi Kitabın destekleyici rolü	"Kitabın işlevselliğinden ziyade dersi kimin işlediği önemli. Hoca olmayınca bir anlamı yok."
Repertuar Eksiklikleri	Makam eserlerinin yetersizliği Cami musikisi icralarının eksikliği	"Makam icraları bakımından eserler yetersiz kalmaktadır. Beş ana makamın her birinden en az 10'ar eser notalarıyla birlikte kitapta yer almalıdır."
Öğrenciye Ulaşılabilirlik	Bilginin öğrenci tarafından anlaşılabilir olması	"Hal böyle iken öğrencinin bilginin özüne ulaşmadaki güçlüklerini varın düşünün."

Tablo 17'de öğretmenlerin musiki ders kitabı hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşler incelendiğinde kitap içeriği ve dil, kitabın işlevselliği, içeriklerin çeşitliliği, öğretmenin dersteki rolü, repertuar eksiklikleri, öğrenciye ulaşılabilirlik

konularına değinildiği görülmüştür. Öğretmenler, kitap dilinin sadeleştirilmesi, teorik bilgilerin azaltılması, dersin uygulama odaklı olması, makam eserlerinin yetersizliği, cami musikisi icralarının eksikliği hakkında görüş bildirmiştir. Kitabın çok fazla alanı kapsadığı ve içeriklerin ayrılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 18. Toplum ve Eğitimde Musikinin Yeriyle İlgili Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Ders Saati ve Süresi	Haftalık ders saatinin artırılması Optimum saat belirlenmesi Aşırı saatlerin olumsuz etkileri	"Dini musiki dersine haftalık programda geniş bir saat ayırılması elzemdir. Musikiyi anlayabilmek için daha fazla saat yer verilmesi gereklidir."
Proje Okulları ve Özel Programlar	Proje okullarında ağırlık verilmesi	"Özellikle proje musiki okullarında ağırlıklı olarak yer verilmelidir."
Uygulama Odaklı Eğitim	Meşk yöntemiyle öğrenim Uygulama ve dinleme yöntemleri	"Meşk uygulama ve dinleme şeklinde olmalı. Çünkü makamların yerleşmesi ve icra edilmesi meşk yoluyla mümkün olur."
Eğitimin Estetik ve Manevi Boyutu	Sanat ve estetiğin önemi Musikinin manevi etkisi	"Sanattan estetikten musikiden uzak bir nesli yetişiyor."
Toplumda Musikinin Yeri	Camilerde ve dini faaliyetlerdeki önemi Musikinin dini duygulara katkısı	Musiki bizim camilerimizde ve diğer dini faaliyetlerimizde olmazsa olmaz bir yere sahiptir.
Öğrencinin İlgisi ve Yetenekleri	İlgisi ve yeteneği olmayan öğrenciler için bile dersin gerekliliği	Dini musiki, ilgisi ve yeteneği olsun olmasın imam hatip öğrencilerinin hepsine haftada 4-6 saat verilmelidir.

Tablo 18'de öğretmenlerin toplum ve eğitimde musikinin yeriyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Ders saati ve süresi, proje okulları ve özel programlar, uygulama odaklı eğitim, eğitimin estetik ve manevi boyutu, toplumda musikinin yeri, öğrencinin ilgisi ve yetenekleri hakkında görüş bildirilmiştir. Ders saati ve süresi hakkında öğretmenler farklı görüşlere sahiptir. Kimi öğretmenler iki saati yeterli görürken kimisi 4-6 saate çıkarılması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada aşırı ders saatinin olumsuz etkileri olabileceğini belirten öğretmenler de vardır. Bazı öğretmenler, musikiye proje okullarında ağırlık verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca musiki eğitiminde uygulama odaklı eğitimin faydalarına değinilmiştir. Toplumsal açıdan musiki eğitiminin önemine vurgu yapılmıştır. Musikinin dinimiz ve toplumdaki yeri vurgulanmıştır. Bu açıdan öğrencinin ilgi ve yeteneğine bakılmaksızın dini musiki dersini almalarının gerekliliği dile getirilmiştir.

Tablo 19. Öğrencilerin Dini Musiki Dersine Karşı İlgilerini Arttırmanın Yolları

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Öğrencilerin İlgisi ve Motivasyonu	İlgiyi artırma ihtiyacı Gönüllülük esasının önemi	"Öğrencilerin dini musiki dersine ilgisi yeterli değil, artırılmalı." "Burada gönüllülük esası önemli, aksi takdirde başarı gelmez."
Musikiye Karşı Farkındalık	Musikinin değer ve etkisinin fark edilmesi Temiz ve ahlaklı müziklerin sevilmesi	"Musikinin değerini ve etkisini fark edemiyorlar. Bahsettiğim etkiyi örneklerle yaşatmalıyız."
Musiki İçeriği ve Uygulama	Cami ve klasik Türk musikisi örneklerinin sunulması Uygulama ortamlarının artırılması	"Cami musikisinin ve klasik Türk musikisinin güzel örnekleri öğrencilerle buluşturulmalı."
Ders Materyalleri ve Araç-Gereç	Albenili içerik ve materyaller Enstrüman kullanımının önemi	"Temiz, ahlaklı müzikleri sevdirmek adına albenisi yüksek içerik ve araç-gereçlerle bir ders ortaya koymalıyız." "Derslerde enstrüman kullanımı dersi cazip kılar."
Öğretmenin Yetkinliği	Öğretmenin rolü ve uzmanlığı	"Dini Musiki dersi uygulamalı yapıldığında öğrenciler tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Öğretmenin yetkin olması önemlidir."
Uygulama ve Gösteriler	Meşk düzenlenmesi Gösterilerin okula ve halka sunulması	"Mümkün olan okullarda öğrencilere musiki meşkleri düzenlenmeli ve bunlar halka gösterilmelidir."

Tablo 19'da öğrencilerin dini musiki dersine karşı ilgilerini arttırmanın yolları hakkında öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Öğrencilerin ilgi ve motivasyonunu arttırma gereği olduğuna değinmişlerdir. Bazı öğretmenler bunun için gönüllüğün esas olması gerektiği görüşünü bildirmişlerdir. Ders materyalleri ve araç, gereçlerin albenili olması, ensturman kullanımının derse olan ilgiyi arttıracağı savunulmuştur. Musikiye karşı farkındalığı arttırmanın önemi ve bunun için örneklerden yararlanma bahsi geçen diğer konulardandır. Cami ve klasik Türk musikisi örneklerinin sunulması, uygulama ortamlarının arttırılması, meşk düzenlenmesi, gösterilerin okula veya halka sunulması önerileri getirilmiştir. Öte yandan öğretmenin uygulamalı derslerdeki yetkinliğine değinilmiş ve uzmanlık gerektiren bir konu olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 20. Ders Seçiminde Yaşanan Problemlere Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Ders Seçimi ve İlgi Sorunları	Dersin seçilmesindeki problemler Öğrencilerin ilgisinin azalması	"Öğrencilerin Dini musiki dersini seçmelerinde problemler yaşanmaktadır." "Gereksiz gördüklerinden veya kendilerini yetersiz gördüklerinden dersi seçmiyorlar."
Eğitim Politikaları	Proje musiki okullarının artırılması Milli Eğitim Bakanlığı politikaları	"Dini musiki ve Türk musikisini korumak için Proje musiki okullarının sayısının artması gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın politikası bu yönde olmalıdır."
Öğretmen Yetersizliği	Yetişmiş öğretmen eksikliği Öğretmenlerin kişisel çekinceleri	"Bu alanda yetişmiş veya kendini yetiştirmiş öğretmen sayımız az maalesef." "Yeterli miyim değil miyim gibi kişisel çekinceler bu konuda etken oluyor."
Erken Yaşta Eğitim Eksikliği	Musikinin küçük yaşta öğretilmemesi	"Küçük yaştan itibaren musiki ile tanışmamış olmak büyük problem."
Genel Eğilim ve Tercih	Genel olarak dersin tercih edilmesi	"Genel olarak tercih edilen bir derstir."
Ders İçeriği ve Güncellenme İhtiyacı	Zamanın nabzını yakalayan içerik ihtiyacı	"Zamanın nabzını yakalayacak bir dini musiki dersi içeriği ile öğrencinin karşısına çıkmadıkça ilgilerini uyandırmamız çok zor."

Öğretmenlerin görüşlerine göre, Dinî Musiki dersinin seçilmesinde çeşitli problemler yaşanmaktadır. Öğrencilerin dersi gereksiz görmesi veya kendilerini yetersiz hissetmesi, bu sorunların temel nedenleri arasında gösterilmiştir. Bir öğretmen bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Öğrencilerin Dinî Musiki dersini seçmelerinde problemler yaşanmaktadır."

Başka bir öğretmen ise öğrencilerin ilgisizliğinin nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

"Gereksiz gördüklerinden veya kendilerini yetersiz gördüklerinden dersi seçmiyorlar."

Öğretmenler, Dinî Musiki dersinin geliştirilmesi adına Milli Eğitim Bakanlığı'nın politikalarının güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle Proje Musiki okullarının artırılmasının önemi vurgulanmıştır. Bu konuda bir öğretmen şöyle demiştir:

"Dinî Musiki ve Türk musikisini korumak için Proje Musiki okullarının sayısının artması gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın politikası bu yönde olmalıdır."

Dinî Musiki alanında yetişmiş veya kendini geliştirmiş öğretmen sayısının azlığı, dersin etkili bir şekilde yürütülmesini engelleyen temel sorunlardan biri olarak belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kişisel çekincelerinin de bu durumu etkilediği görülmüştür. Bir öğretmenin görüşü şu şekildedir:

"Bu alanda yetişmiş veya kendini yetiştirmiş öğretmen sayımız az maalesef."

Başka bir öğretmen ise bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

"Yeterli miyim değil miyim gibi kişisel çekinceler bu konuda etken oluyor."

Öğretmenler, öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren musiki ile tanışmamış olmasının önemli bir eksiklik olduğunu belirtmişlerdir. Bir öğretmenin bu konudaki görüşü şöyledir:

"Küçük yaştan itibaren musiki ile tanışmamış olmak büyük problem."

Bazı öğretmenler, Dinî Musiki dersinin genel olarak öğrenciler tarafından tercih edilen bir ders olduğunu ifade etmiştir. Bu görüş, bir öğretmen tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

"Genel olarak tercih edilen bir derstir."

Dersin, öğrencilerin ilgisini çekebilmesi için zamanın gereksinimlerine uygun bir içerikle sunulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuda bir öğretmen, içerik güncellemesinin önemine şu şekilde dikkat çekmiştir:

"*Zamanın nabzını yakalayacak bir Dinî Musiki dersi içeriği ile öğrencinin karşısına çıkmadıkça ilgilerini uyandırmamız çok zor."*

Bu bulgular, Dinî Musiki dersinin içerik, öğretmen yeterliliği ve öğrenci ilgisi gibi çok boyutlu bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, erken yaşta musiki eğitiminin eksikliği ve eğitim politikalarının yetersizliği gibi konular, dersin etkili bir şekilde uygulanmasında önemli birer engel olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 21. Lisans Eğitiminde İlahiyat Programını Seçecek Öğrenciler İçin Ders Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Ders Kazanımları ve Çeşitlilik	Bütüncül kazanımların artırılması Çeşitlendirme ihtiyacı	"Dini musiki dersinin kazanımları bütüncül anlamda daha fazla olmalıdır." "İlgisi ve istidadı yerinde olanlar için çeşitlendirilebilir."
Mevcut Durumun Yeterliliği	Normal AİHL için yetersizlik Proje AİHL'ler için yeterlilik	"Musiki Projesi uygulayan AİHL ise yeterlidir, normal AİHL ise yetersizdir."
Çalıştay ve Uzmanlık İhtiyacı	Dini musiki çalıştaylarının düzenlenmesi Alanında uzman öğretmenlerin gerekliliği	"Dini musiki çalıştayı yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum." "Alanında uzman öğretmenlerin ders materyalleri açısından günümüz öğrenci profiline hitap etmesi."
Öğretim Yöntemleri ve Donanım	Kulaktan meşk yoluyla öğrenim Nazariyat ve nota bilgisinin öğretilmesi Donanımlı öğretmenler	"Dini musiki eğitimi kulaktan meşk yoluyla öğretilse de nazariyat ve nota bilgisinin de öğretilmesi gerekmektedir." "Donanımlı bir hoca nezaretinde bu algı sonlandırılmalı."

Dinî Musiki dersinin kazanımlarının artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenler, dersin bütüncül kazanımlar sunmasının yanı sıra, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre çeşitlendirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Bu konuda bir öğretmen şöyle demiştir:

"Dinî Musiki dersinin kazanımları bütüncül anlamda daha fazla olmalıdır."

Bir diğer öğretmen ise, bireysel farklılıkların göz önüne alınarak içeriklerin çeşitlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

"İlgisi ve istidadı yerinde olanlar için çeşitlendirilebilir."

Musiki Projesi uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde Dinî Musiki eğitiminin yeterli olduğu belirtilirken, normal Anadolu İmam Hatip Liselerinde bu eğitimin yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Bu farklılık, öğretmenlerden biri tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

"Musiki Projesi uygulayan AİHL ise yeterlidir, normal AİHL ise yetersizdir."

Dinî Musiki dersinin etkinliğinin artırılabilmesi için düzenli çalıştayların yapılması ve alanında uzman öğretmenlerin görev almasının önemine dikkat çekilmiştir. Bir öğretmen bu durumu şu sözlerle vurgulamıştır:

"Dinî Musiki çalıştayı yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum."

Bir başka öğretmen ise, ders materyallerinin ve içeriklerin günümüz öğrenci profiline uygun olarak hazırlanması gerektiğini belirtmiştir:

"Alanında uzman öğretmenlerin ders materyalleri açısından günümüz öğrenci profiline hitap etmesi önemlidir."

Dinî Musiki eğitiminin etkili olabilmesi için geleneksel meşk yönteminin yanı sıra nazariyat ve nota bilgisinin de öğretilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bir öğretmen bu konuda şunları söylemiştir:

"Dinî Musiki eğitimi kulaktan meşk yoluyla öğretilse de nazariyat ve nota bilgisinin de öğretilmesi gerekmektedir."

Ayrıca, dersin daha etkili hale getirilmesi için donanımlı öğretmenlerin rolüne vurgu yapılmıştır:

"Donanımlı bir hoca nezaretinde bu algı sonlandırılmalı."

Bu bulgular, Dinî Musiki dersinin daha kapsamlı kazanımlar sunabilmesi, öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi ve uzman öğretmenlerin katkısının artırılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, dersin niteliğinin artırılabilmesi için çalıştayların düzenlenmesi ve farklı okul türlerinde eşit seviyede eğitim verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tablo 22. Dinî Musiki Dersinin Seçmeli veya Zorunlu Olma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Seçmeli veya Zorunlu Olma	Seçmeli olması gerektiği Zorunlu olması gerektiği	"Seçmeli olmalı, dini musiki'yi zorunlu ders yapmak öğrenci nazarında dersin itibarını aşağı çeker." "Zorunlu olmalı ve önemi muhakkak izah edilmeli."
Öğrenci İlgi ve Alakası	Dersin öğrencilerin ilgisine paralel olması İlgi uyandırmanın gerekliliği	"Dini musiki dersinin seçmeli olması öğrencilerin bu musikiye ilgi ve alakasıyla paraleldir."
Eğitim ve Bilinçlendirme	Dersin öneminin anlatılması Bilinç kazandırma ihtiyacı	"Eğer bu musikinin önemi yeterince anlatılmayıp kavratılmazsa bir süre zorunlu olması elzemdir."
Musikinin Toplumsal ve Dini Önemi	Camii ve tekke musikisinde sunumun değeri Musikinin hayattaki yeri ve etkisi	"Zorunlu olmalıdır. Çünkü musiki bir sunuştur. Camii ve tekke musikisinde her zaman en güzel ses ve musiki ile icralar tercih edilmektedir."

Tablo 22 (Devam). Dinî Musiki Dersinin Seçmeli veya Zorunlu Olma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Olumsuz Yargıların Önlenmesi	Zorunlu dersin itibar kaybına yol açabileceği Öğrenci algısına olumsuz etkiler	"Dini musiki'yi zorunlu ders yapmak öğrenci nazarında dersin itibarını aşağı çeker, nesillerimizi dini musikiye karşı olumsuz yargılarla mezun ederiz."

Öğretmenlerin bir kısmı, Dinî Musiki dersinin seçmeli olması gerektiğini savunurken, diğer bir kısmı ise dersin zorunlu olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Seçmeli olması gerektiğini düşünenler, zorunlu bir dersin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmişlerdir. Bu görüşlerden biri şu şekildedir:

"Seçmeli olmalı, Dinî Musiki'yi zorunlu ders yapmak öğrenci nazarında dersin itibarını aşağı çeker."

"Zorunlu olmasını savunan öğretmenler ise dersin öneminin izah edilmesiyle birlikte zorunlu olmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir"

"Zorunlu olmalı ve önemi muhakkak izah edilmeli."

Dersin seçmeli ya da zorunlu olması, öğrencilerin bu derse olan ilgisiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Öğretmenler, Dinî Musiki dersine yönelik ilginin artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bir öğretmenin görüşü şu şekildedir:

"Dinî Musiki dersinin seçmeli olması, öğrencilerin bu musikiye ilgi ve alakasıyla paraleldir."

Öğretmenler, Dinî Musiki dersinin öneminin öğrencilere anlatılmasının ve bu konuda bilinç kazandırılmasının gerekliliğine işaret etmişlerdir. Önemli bir öneri şu şekilde ifade edilmiştir:

"Eğer bu musikinin önemi yeterince anlatılmayıp kavratılmazsa, bir süre zorunlu olması elzemdir."

Dinî Musiki'nin camii ve tekke gibi dini mekanlarda sunumun önemli bir parçası olduğu ve hayattaki yeri ile etkisinin büyük olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda bir öğretmen şu şekilde görüş belirtmiştir:

"Zorunlu olmalıdır. Çünkü musiki bir sunuştur. Camii ve tekke musikisinde her zaman en güzel ses ve musiki ile icralar tercih edilmektedir."

Bulgular, Dinî Musiki dersinin zorunlu veya seçmeli olmasının hem öğrencilerin ilgisi hem de eğitimin kalitesi açısından çok boyutlu bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Öğretmenlerin önerileri, dersin statüsüne dair karar alınırken öğrenci ilgisinin artırılması, dersin önemi ve toplumsal etkilerinin öğrencilere anlatılması gibi unsurların dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 23. Dinî Musiki Eğitiminin Mesleki ve Kültürel Önemine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Örnek Görüş
Musiki Eğitiminin Gerekliliği	İmam hatip mezunlarının musikide donanımlı olması Geniş yer ayrılması gerektiği	"İmam hatip mezunu bir insanın güzel ezan okuma telaffuz yeteneği, ezber yeteneği ve dini musikiye hakimiyeti açısından donanımlı olması gerekir."
İmam ve Müezzinler İçin Önemi	Mesleki başarı için musiki eğitimi İşin niteliğini artıran bir unsur	"İmamlar, müezzinler ve hatipler işlerinin birçok bölümünde farkında olarak veya olmayarak musikiyi kullanmaktadır. Bu yüzden çok gerekli bir alandır."
Genel Kullanım ve Faydası	Musiki eğitiminin tüm öğrenciler için faydası Meslekten bağımsız olarak katkı sağlama	"Mezun öğrenciler hangi alanlarda ilerlerse ilerlesinler mesleklerine musiki her zaman faydası olur, zararı olmaz."
Temel Musiki Bilgisi	Basit makamlara hakimiyet Temsil makamında olmanın gereklilikleri	"İmam hatip mezunu birisi temel düzeyde basit makamlara hakim olacak düzeyde musiki bilmelidir." "Her zaman en iyi okuması beklenmektedir."
Kültürel ve Estetik Farkındalık	Ne dinleyeceğini bilme Müzik seçiminin önemi	"Aktif olarak yaptığı iş direkt müzikle bağlantılı olmasa bile en azından neyi dinleyeceğini bilir ki bu çok önemli."

Öğretmenler, imam hatip mezunlarının musiki alanında donanımlı olmalarının büyük bir gereklilik olduğunu vurgulamışlardır. Güzel ezan okuma, telaffuz yeteneği, ezber becerisi ve dini musikiye hakimiyet gibi özelliklerin, mezunlardan beklendiği ifade edilmiştir. Bu konuda bir öğretmen şu görüşü dile getirmiştir:

"İmam hatip mezunu bir insanın güzel ezan okuma telaffuz yeteneği, ezber yeteneği ve dini musikiye hakimiyeti açısından donanımlı olması gerekir."

Ayrıca, Dinî Musiki eğitiminin müfredatta daha geniş bir yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Dinî Musiki eğitiminin imam, müezzin ve hatipler için mesleki başarı açısından önemli bir unsur olduğu vurgulanmıştır. Musikinin bu mesleklerdeki iş niteliğini ve etkisini artırdığına dikkat çekilmiştir. Bir öğretmen bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

"İmamlar, müezzinler ve hatipler işlerinin birçok bölümünde farkında olarak veya olmayarak musikiyi kullanmaktadır. Bu yüzden çok gerekli bir alandır."

Öğretmenler, Dinî Musiki eğitiminin yalnızca mesleki bağlamda değil, tüm öğrenciler için faydalı olduğunu ve musiki eğitiminin meslekten bağımsız olarak her bireye katkı sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum bir öğretmen tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

"Mezun öğrenciler hangi alanlarda ilerlerse ilerlesinler mesleklerine musiki her zaman faydası olur, zararı olmaz."

Dinî Musiki dersinde temel düzeyde makamlara hakimiyetin önemine vurgu yapılmıştır. İmam hatip mezunlarının, temsil makamında olduklarından, musiki bilgisine sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda bir öğretmen şu görüşü paylaşmıştır:

"İmam hatip mezunu birisi temel düzeyde basit makamlara hakim olacak düzeyde musiki bilmelidir."

Bir diğer öğretmen ise bu beklentiyi şöyle ifade etmiştir:

"Her zaman en iyi okuması beklenmektedir."

Öğretmenler, musiki eğitiminin yalnızca mesleki becerilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda öğrencilerin kültürel ve estetik farkındalıklarını da artırdığını belirtmişlerdir. Musikinin, öğrencilerin müzik tercihlerini bilinçli yapmalarını sağladığı ifade edilmiştir. Bu görüş şu şekilde dile getirilmiştir:

"Aktif olarak yaptığı iş direkt müzikle bağlantılı olmasa bile en azından neyi dinleyeceğini bilir ki bu çok önemli."

Bulgular, Dinî Musiki eğitiminin imam hatip mezunlarının mesleki başarılarına katkı sağlamasının yanı sıra, öğrencilerin kültürel ve estetik bilincinin gelişiminde de önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Öğretmen görüşleri, musiki eğitiminin kapsamının genişletilmesi, temel düzeyde musiki bilgisi verilmesi ve müzikle ilgili farkındalık oluşturulması yönündedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, öğrenci tutumlarını belirlemek amacıyla nicel, öğretmen görüşlerini ortaya koymak amacıyla ise nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Öğrenci tutumlarının ölçülmesinde, Özmenteş (2006) tarafından geliştirilen Müzik Dersine Yönelik Tutum Ölçeği'nin dinî musiki dersine uyarlanmış hâli kullanılmıştır. Uygulanan ölçek, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinden geçirilmiş ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı oldukça yüksek bulunmuştur (α= .95). Öğretmenlerin derse ilişkin görüşlerinin detaylı bir biçimde ortaya konulabilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Öğrencilerin dinî musiki dersine yönelik tutumları, yaş, sınıf düzeyi, aile gelir durumu ve müzik dinleme alışkanlıkları gibi demografik değişkenler çerçevesinde; bağımsız örneklem t-testi, ANOVA ve Mann–Whitney U testi gibi çeşitli istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen nitel veriler ise tematik analiz yöntemiyle sistematik biçimde incelenmiş ve öğretmenlerin; ders kitabının içeriği ve dili, işlevselliği, içerik çeşitliliği, materyallerin yeterliliği, öğretmenin rolü, ders işleniş şekli, repertuar eksiklikleri, öğrenciye ulaşılabilirlik, uygulamalı eğitim süreçleri, öğrencilerin ilgisi, yeteneği ve motivasyonu, musikiye yönelik farkındalık, ders süresi, proje okulları ve özel programların etkisi, eğitimin estetik ve manevi boyutu, toplumda musikinin konumu, eğitim politikaları, erken yaş eğitiminin eksikliği, ders kazanımları ve çeşitlilik, öğretim yöntemleri, teknik donanım ve musikinin toplumsal-dinî boyutu gibi farklı başlıklardaki değerlendirmeleri kategorilere ayrılmıştır.

Araştırmanın ortaya koyduğu bu yaklaşım sayesinde, hem öğrencilerin tutumlarına dair sayısal veriler hem de öğretmenlerin dersle ilgili derinlemesine değerlendirmeleri çok boyutlu olarak analiz edilebilmiştir.

Tartışma ve sonuç bölümünde ise, araştırma kapsamında elde edilen bulgular, mevcut literatürde yer alan çalışmalarla karşılaştırılarak anlamlandırılmış ve değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, dinî musiki dersini tercih eden öğrencilerin, dersi seçmeyenlere oranla anlamlı derecede daha olumlu tutumlara sahip oldukları ortaya konmuştur. Yaş değişkeni tek başına ele alındığında, öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, yaş ve ders seçimi faktörlerinin birlikte ele alındığında da anlamlı bir farklılık oluşturmadığı

belirlenmiştir. Öğrencilerin aile gelir düzeyi ile derse yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf düzeyinin, gerek tek başına gerekse ders seçimiyle birlikte ele alındığında tutumlar üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, öğrencilerin en sık dinlediği müzik türünün tutumları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Türk sanat musikisi ve ilahi dinleyen öğrencilerin, pop müzik dinleyen öğrencilere kıyasla daha olumlu tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Ancak, sık dinlenen müzik türü ile dinî musiki dersi seçme durumu arasındaki etkileşim anlamlı bulunmamıştır. Enstrüman çalan öğrencilerin derse yönelik tutumlarının, enstrüman çalmayanlara göre daha olumlu olduğu; benzer şekilde, şarkı söyleyen öğrencilerin tutumlarının da söylemeyenlere göre daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Fakat, şarkı söyleme ile ders seçimi arasındaki etkileşim anlamlı bulunmamıştır.

Televizyondaki müzik kanallarını izlemekten keyif alan öğrencilerin, bu kanalları izlemekten keyif almayanlara göre dinî musiki dersine daha olumlu tutum geliştirdikleri saptanmıştır. Buna rağmen, bu değişken ile ders seçimi arasındaki etkileşim anlamlı çıkmamıştır. Benzer şekilde, ses yarışmalarını izlemekten keyif alan öğrencilerin dinî musiki dersine yönelik tutumları da daha olumlu bulunmuş, fakat ders seçimi ile bu değişkenin birlikte etkisi anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara dayanarak müziğe yönelik ilginin öğrenci tutumlarını etkilediği anlaşılmaktadır.

Öğretmen görüşlerinin detaylı incelenmesinde; ders kitabının dili ve içeriği, işlevselliği, içerik çeşitliliği, repertuarın yetersizliği, öğrencilere ulaşılabilirlik, ders süresi, uygulamalı eğitimin önemi, öğrencilerin ilgi ve motivasyonu, öğretmenin yetkinliği, gösteri ve uygulama temelli yöntemlerin kullanımı, eğitim politikalarının yansımaları, alan uzmanlığı gerekliliği, erken yaş eğitimi eksikliği, imam ve müezzinlik açısından dersin önemi ve toplumda musikinin konumu gibi çeşitli unsurlar öne çıkmıştır. Öğretmenler; ders kitabının sadeleştirilmesi, teorik bilginin azaltılarak uygulamaya dönük içeriğin artırılması, kitap içeriğindeki çeşitliliğin gözden geçirilmesi, repertuar eksikliklerinin giderilmesi ve özellikle cami musikisi uygulamalarının kitapta yer almasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Apaydın (2018) tarafından yürütülen araştırmada da öğretmenlerin, mevcut ders kitabını işlevsel bulmadıkları ve kitabın güncellenmesi, ilahi sayısının artırılması ve müfredatın sadeleştirilerek zenginleştirilmesi gerektiği yönünde görüş bildirdikleri dikkat çekmektedir.

Ders süresiyle ilgili öğretmenler arasında farklı görüşler mevcuttur. Bazı öğretmenler haftalık ders saatlerinin artırılmasını savunurken, bazıları ders saatlerinin fazla olmasının olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. Apaydın'ın (2018) çalışmasında da öğretmenlerin ders süresinin artırılması yönünde talepleri olduğu görülmektedir.

Bunun yanında, proje okullarında dinî musiki dersine ağırlık verilmesi, uygulama odaklı eğitime daha fazla yer açılması ve öğrencilerin ilgisi olmasa dahi bu dersin gerekliliği gibi hususlar öğretmenlerin vurguladığı diğer önemli noktalardır. İmam hatip liselerinde dinî musiki dersinin kapsamlı ve yeterli bir şekilde verilmesi gerektiği yönündeki ortak görüş, öğretmenlerin öne çıkardığı bir diğer konudur. Ayrıca, dersin öneminin öğrencilere daha iyi aktarılması ve öğrencilerin ilgisini çekebilecek yöntemlerin benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Dersin geleneksel yapısının korunarak, güncel ve yenilikçi yaklaşımlarla zenginleştirilmesinin gerekliliği de dile getirilmiştir. Öğretmenler ayrıca, alanında uzman eğitmenlerin yetiştirilmesi ve çeşitli çalıştayların düzenlenmesinin, dersin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir.

Araştırmada öne çıkan bir diğer önemli bulgu, öğrencilerin dinî musikiye olan farkındalığının geliştirilmesi gerekliliğidir. Öğretmenler, müzik kirliliğinin yaygın olduğu günümüz toplumunda, dinî musiki dersinin öğrencilere estetik ve manevi değerler kazandırabileceğini ve bu nedenle dersin eğitim sisteminde daha fazla önemsenmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Sonuç olarak, dinî musiki dersinin imam hatip liselerinde etkili ve sistematik bir şekilde yürütülmesi, yalnızca öğrencilerin bireysel ve manevi gelişimlerine katkı sağlamakla kalmayacak; aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin yaşatılmasına da önemli ölçüde hizmet edecektir. Bu çerçevede, dersin müfredat içeriğinin güncellenmesi, öğretmen yetiştirme süreçlerinin güçlendirilmesi ve öğrenci ilgisini artıracak yenilikçi eğitim yaklaşımlarının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, A. Ş. (2009). *Türk Din Mûsikîsi- Cami ve Tekke Musikisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Akdoğan, B. (2002). Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43*(2), 315-353.

Alkan, U. (2013). *Osmanlı Başkentlerinde Günümüz Ezan ve Salât-U Selam Musikisi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ataman, A, M. (1947). *Musiki Tarihi,* Ankara.

Ateş, E. (2015). *Türk Din Mûsikîsi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Bayrakçı, Ö. F. (2015). Türk Din Mûsikîsi'nde "Mevlevî Ayini" Formuna Genel Bir Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(2), 139-152.

Boran, İ, ve Şenürkmez-Kıvılcım, Y. (2010). *Kültürel Tarih Işığında Çok Sesli Batı Müziği,* 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Carter, F, V. (2012). *Dünya Tarihinde Türkler –Asya"nın Bozkırlarından Avrupa"nın İçlerine*, Timaş Yayınları.

Champigneulle, B. (1975), *Müzik Tarihi,* (Çev.: T. Gökçöl), İstanbul: Gelişim Yayınları.

Demirtaş, Y. (2009). Türk Din Mûsikisi Formları, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(14), 213-227.

Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara: Aydın Kitabevi.

Gerek, M. (2017). *Salâh Abdullah-ı Uşşâkî'nin manzume-i Mevlid ve Nebi Adlı Eserlerinin Tenkitli Metinleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Gönül, M. ve Altıntuğ, O. (2014). Dinler ve Musiki, *İstem 12*(24), 43-62.

Gündoğdu, M. (2022). Enstrüman İcrâlarının Türk Din Mûsikîsindeki İrticâlî İcrâlara Katkısı Üzerine Bir Deneme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9*(2), 321-337.

Harmancı, A.B. ve Bıyık, H.K. (2019). Bir Türk Din Mûsikîsi Olarak Kâmet. *Turkısh Academıc Research Revıew, 4*(1), 89-110.

Harmancı, B. İ. (2013). Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu ve Salâ Besteler, *Rast Müzikoloji Dergisi, 1*(1), 154-195.

İlyasoğlu, E. (1999). Zaman İçinde Müzik, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karadeniz, E. (2013). *Türk Musikisinin Nazariye Esasları,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Koca, F. (2019). Dinî Mûsikî Formu Olarak Mevlid ve Dobruca Besteli Mevlidi. *Diyanet İlmi Dergi, 55*(1), 155-182.

Köksal, D, N. (2024). *İstanbul Selatin Camilerde Ramazan Ayında Sürdürülen Dini Musiki Geleneği Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Kudal, B. (2022). *Trabzon Yöresinde Dini Bir Ritüel Olarak Mevlid ve Mevlidin Müzikal Özellikleri,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Okan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Mimaroğlu, İ. (1987), *Müzik Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Oral, M, U. (2011). *Ön-Asya Topraklarında Dinler Tarihi ve Müzik*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özcan, N. (2012). İslâm Sanatları Tarihi, İçinde *Türk Din Mûsikisi,* Ed., Prof. Dr. Muhittin Serin, 4. Ünite 10, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özelçağlayan, O. (2017). *Dini Müzik Formlarından Ezan'ın Geçmişten Günümüze Aktarımı,* (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan İ. H. (2014). *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri.* (13.Baskı) Kudüm Velveleleri, İstanbul: Ötüken Yayınları,

Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Yayınevi.

Sevinç, M. (2017). İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11/11*(Haziran 2017), 153-184.

Sezikli, U. (2013). *Makamlarla Türk Din Musikisi Eğitim Seti*, İstanbul: Dört Mevsim Yayınevi.

Tüfekçi, S. (2001). *Dînî Mûsikîsi Formları,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, Z. (2020). *Gaziantep'te Dînî Mûsikî,* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uludağ, S. (1992). *İslam Açısından Musiki ve Sema,* 2. Baskı, Bursa: Uludağ Yayınları.

Uludağ, S. (2005). *İslam Açısından Müzik ve Sema*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yaltırık, H. (2001). *Anadolu İnançlarında Müziğin Yeri*, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Ankara: Ervak Yayınları.

EKLER DİZİNİ

Sayfa

Ek 1: Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği 56
Ek 2: Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri Mülakat Formu 68
Ek 3: Etik Kurul İzin 72
Ek 4: MEB Araştırma İzni 73
Ek 5: Ölçek Kullanım İzinleri 74

Ek 1: Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

Musiki Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.
Araştırmanın Başlığı: İmam-Hatip Liselerinde Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: İstanbul Örneği
Araştırmanın Danışmanı: Doç.Dr.Abdullah ÇAKMAK
Diğer Araştırmacı: Nuriye KABAL
Araştırmada sizden ayırmanız istenen tahmini süre: 30 dakikadır. Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 200'dür. Bu araştırmanın amacı İmam Hatip Liselerinde Öğretmen ve Öğrencilerin dini musiki dersine yönelik görüşlerini incelemektir.

* Zorunlu soruyu belirtir

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya nuriyecankabal@gmail.com e-posta adresinden ulaşabilirsiniz. **Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır.**

1. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

2. **Bu dönem ya da daha öncesinde dini mûsikî dersi seçtiniz mi?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet *3. soruya gidin*
- ◯ Hayır *4. soruya gidin*

3. **Dini musiki dersini seçme nedeniniz/nedenleriniz nelerdir?** *

_____

_____

_____

_____

_____

5. soruya gidin

4. **Dini musiki dersini seçmeme nedeniniz/nedenleriniz nelerdir?** *

_____

_____

_____

_____

_____

Sevgili Öğrenciler,
Aşağıda bazı ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin doğru yada yanlış cevabı yoktur. Cevaplar kişiye göre değişebilir. Lütfen okuduğunuz ifadenin size uygunluk derecesini işaretleyiniz ***(duygu ve düşüncelerinizi ne kadar yansıttığını belirtiniz).***

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

5. **Dini mûsikî dersini severim.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

6. **Dini mûsikî dersinin hiçbir zaman boş geçmesini istemem.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

7. **Dini mûsikî dersi öğretmenimin verdiği ödevleri zamanında yaparım.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

8. **Dini mûsikî dersinde ilahi söylerken kendimi ilahiye hiç veremem.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

9. **Dini mûsikî dersi eğlenceli bir derstir.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

10. **Dini mûsikî dersinde öğrendiklerimi severim.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

11. **Dini mûsikî dersinde yeteneğimin geliştiğini hissederim.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

12. **Dini mûsikî dersinde tüm ilgimi derse veremem.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

13. **Dini mûsikî derslerine zorunlu olmasam girmek istemem.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

14. **Dini mûsikî dersinde yapılan tüm etkinliklerden hoşlanırım.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

15. **Okulda dini mûsikî dersi verilmesini istemem.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

16. **Dini mûsikî dersinin olduğu gün sevinçli olurum.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

17. **Dini mûsikî dersleri bende mûsikî ilgili bir şeyler yapmak için istek uyandırır.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

18. **Dini mûsikî derslerinin kaldırılmasını isterim.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

19. **Dini mûsikî dersinde ruhsal ve bedensel olarak rahatlarım.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

20. **Dini mûsikî derslerine yalnızca sınıf geçmek için çalışırım.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

21. **Dini mûsikî dersi en sevdiğim dersler arasında yer alır.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

22. **Dini mûsikî dersine katılmaktan hoşnut değilim.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

23. **Dini mûsikî öğretmenim dersi zevkli hale getirir.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

24. **Dini mûsikî dersinde çalıp söylediğimiz ilahiler ilgimi çekmez.** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Kesinlikle katılıyorum.
- ◯ Katılıyorum.
- ◯ Kararsızım.
- ◯ Katılmıyorum.
- ◯ Kesinlikle katılmıyorum.

25. **En sık dinlediğiniz müzik türü hangisidir?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Türk Halk Müziği
- ◯ Arabesk Müzik
- ◯ Klasik Batı Müziği
- ◯ Türk Sanat Müziği
- ◯ Pop Müzik
- ◯ İlahi
- ◯ Diğer: _____

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

26. **Enstrüman çalıyor musunuz?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

27. **Şarkı/türkü söyler misiniz?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

28. **Televizyonlardaki müzik kanallarını izlemekten keyif alır mısınız?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

29. **Televizyonlardaki ses yarışmalarını izlemekten keyif alır mısınız?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

30. **Dijital müzik platformlarına ücretli üyeliğiniz var mı?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

31. **Ailenizde herhangi bir şekilde (ses, çalgı aleti) müzik icrası yapılır mı?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

32. **Sizce, İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî eğitimi ve Dinî Mûsikî dersi nasıl olmalıdır? Bu konudaki görüş ve önerilerinizi lütfen dilediğiniz şekilde yazınız.** *

_____

_____

_____

_____

_____

33. **Cinsiyetiniz?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Erkek
- ◯ Kız

34. **Kaç yaşındasınız?** *

Lütfen sadece rakam kullanınız. Örneğin 15

_____

Ek 1 (Devam): Dini Musiki Dersi Öğrenci Tutum Ölceği

35. **Ailenizin aylık ortalama gelir miktarı nedir?** *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ 17.000 TL'den az
- ◯ 17.001-19.999 TL
- ◯ 20.000 - 24.999 TL
- ◯ 25.000 - 29.999 TL
- ◯ 30.000- 34.999 TL
- ◯ 35.000- 39.999 TL
- ◯ 40.000 TL ve üzeri

36. **Sınıfınız ve şubeniz?** *

_____

37. **Öğrenci numaranız?** *

Lütfen sadece rakam kullanınız. Örneğin 960

_____

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır.

Google Formlar

Ek 2: Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri Mülakat Formu

Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.
Araştırmanın Başlığı: İmam-Hatip Liselerinde Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: İstanbul İli Örneği
Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu/Danışmanı: Doç.Dr.Abdullah ÇAKMAK
Diğer Araştırmacıların/Öğrencinin/Öğrencilerin Ad(lar)ı Soyad(lar)ı: Nuriye KABAL
Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 30 dakikadır. Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 5'tir. Bu araştırmanın amacı İmam Hatip Liselerinde Öğretmen ve Öğrencilerin dini musiki dersine yönelik görüşlerini incelemektir.

* Zorunlu soruyu belirtir

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için "ortak katılımcı havuzuna" aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya nuriyecankabal@gmail.com e-posta adresi ve 05053699162 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz. **Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır.**

Ek 2 (Devam): Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri Mülakat Formu

1. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

Adsız Bölüm

2. **Dinî Mûsikî dersi kitabı sizce ne kadar işlevseldir (kullanılabilirdir.). Lütfen düzeltilmesi gereken yönlerini ve güçlü yönlerini belirtiniz.** *

3. **Dinî Mûsikî dersine haftalık programda ne kadar yer verilmelidir? Lütfen nedenleriyle birlikte açıklayınız.** *

Ek 2 (Devam): Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri Mülakat Formu

4. **Öğrencilerin Dinî Mûsikî dersine karşı ilgisi ne derece yeterlidir. Sizce bu ilgi arttırılmalı mı ve bu nasıl yapılabilir?** *

5. **Öğrencilerin Dinî Mûsikî dersini seçmelerinde problem yaşanmakta mıdır? Yaşanıyorsa ne gibi problemler vardır? Bu problemlerin sebepleri nelerdir?** *

6. **Dinî Mûsikî dersinin kazanımları ve içeriği lisans eğitiminde İlahiyat programını seçecek öğrenciler için ne derece yeterlidir? Yetersiz görüyorsanız bu konuda yapılması gerekenler nelerdir?** *

Ek 2 (Devam): Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri Mülakat Formu

7. **Dinî Mûsikî dersi seçmeli mi olmalı yoksa zorunlu mu? Lütfen bu konudaki fikirlerinizi nedenleriyle belirtiniz.** *

8. **İmam Hatip mezunu birisine yaptığı işte müzik bilgisi ne derece gereklidir? Lütfen nedenleriyle birlikte bu konudaki görüşlerinizi açıklayınız?** *

9. **Sizce, İmam Hatip Liselerinde müzik eğitimi ve dinî Mûsikî dersi nasıl olmalıdır? Bu konudaki görüş ve önerilerinizi lütfen dilediğiniz şekilde yazınız.** *

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır.

Google Formlar

Ek 3: Etik Kurul İzin

Evrak Tarih ve Sayısı: 16.10.2024-309366

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI

TOPLANTI SAYISI:19 KARAR TARİHİ: 16.10.2024

KARAR 2024/346

Üniversitemiz İlahiyat Fakültesi öğretim elemanı Doç. Dr. Abdullah ÇAKMAK tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Nuriye KABAL), "İmam-Hatip Liselerinde Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: İstanbul Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında yapılan revize edilmiş başvuruda yer alan veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR

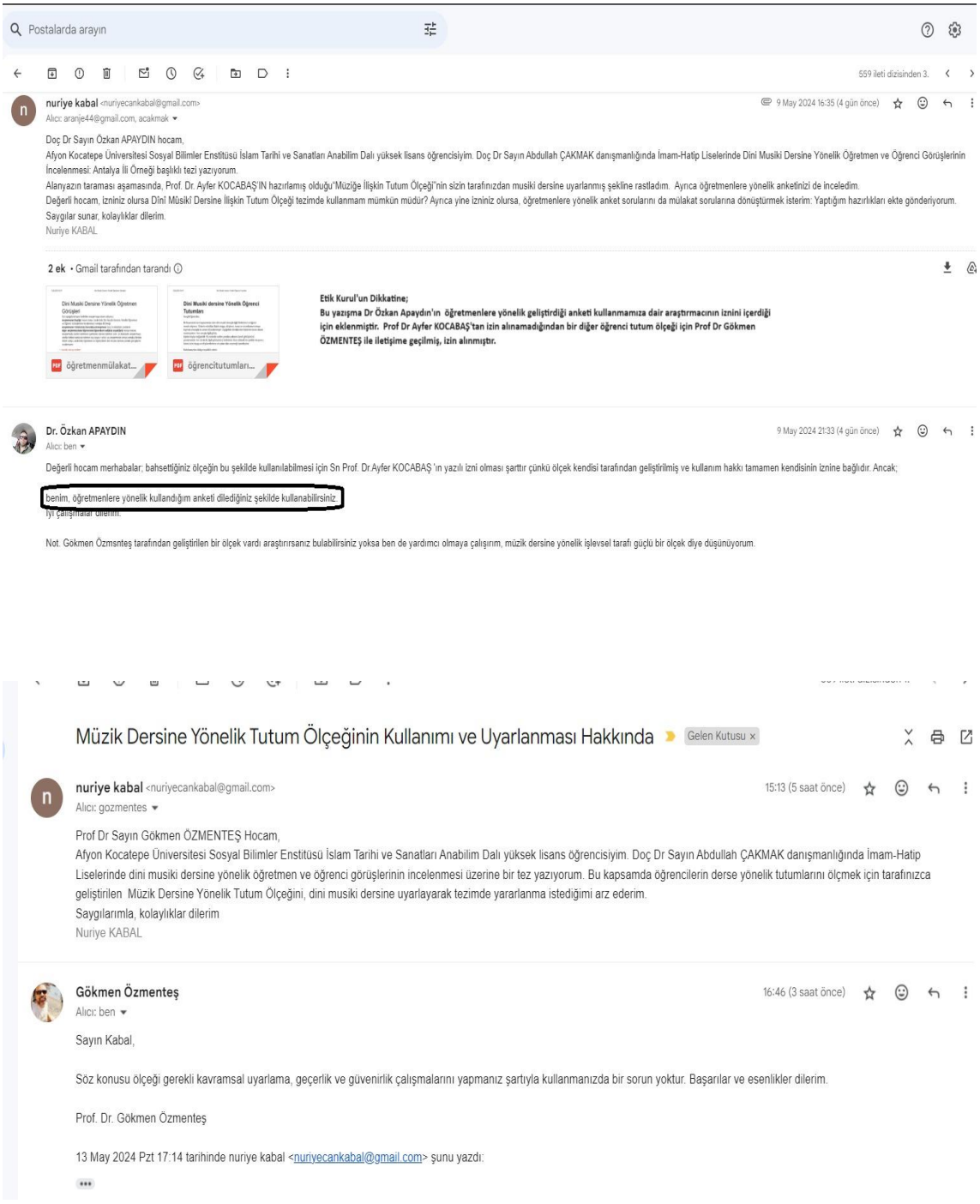
Prof. Dr. Mustafa GÜLER
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak Doğrulaması https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5381&eD=BS4LRFR51T&eS=309366 adresinden yapılabilir.

Ek 4: MEB Araştırma İzni

Ek 5: Ölçek Kullanım İzinleri

Postalarda arayın

559 ileti dizisinden 3.

nuriye kabal <nuriyecankabal@gmail.com>
Alıcı: aranje44@gmail.com, acakmak

9 May 2024 16:35 (4 gün önce)

Doç Dr Sayın Özkan APAYDIN hocam,
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisiyim. Doç Dr Sayın Abdullah ÇAKMAK danışmanlığında İmam-Hatip Liselerinde Dini Musiki Dersine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi: Antalya İli Örneği başlıklı tezi yazıyorum.
Alanyazın taraması aşamasında, Prof. Dr. Ayfer KOCABAŞ'IN hazırlamış olduğu'Müziğe İlişkin Tutum Ölçeği"nin sizin tarafınızdan musiki dersine uyarlanmış şekline rastladım. Ayrıca öğretmenlere yönelik anketinizi de inceledim.
Değerli hocam, izniniz olursa Dînî Müsikî Dersine İlişkin Tutum Ölçeği tezimde kullanmam mümkün müdür? Ayrıca yine izniniz olursa, öğretmenlere yönelik anket sorularını da mülakat sorularına dönüştürmek isterim: Yaptığım hazırlıkları ekte gönderiyorum.
Saygılar sunar, kolaylıklar dilerim.
Nuriye KABAL

2 ek • Gmail tarafından tarandı

öğretmenmülakat...

öğrencitutumları...

Etik Kurul'un Dikkatine;
Bu yazışma Dr Özkan Apaydın'ın öğretmenlere yönelik geliştirdiği anketi kullanmamıza dair araştırmacının iznini içerdiği için eklenmiştir. Prof Dr Ayfer KOCABAŞ'tan izin alınamadığından bir diğer öğrenci tutum ölçeği için Prof Dr Gökmen ÖZMENTEŞ ile iletişime geçilmiş, izin alınmıştır.

Dr. Özkan APAYDIN
Alıcı: ben

9 May 2024 21:33 (4 gün önce)

Değerli hocam merhabalar; bahsettiğiniz ölçeğin bu şekilde kullanılabilmesi için Sn Prof. Dr.Ayfer KOCABAŞ 'ın yazılı izni olması şarttır çünkü ölçek kendisi tarafından geliştirilmiş ve kullanım hakkı tamamen kendisinin iznine bağlıdır. Ancak;

benim, öğretmenlere yönelik kullandığım anketi dilediğiniz şekilde kullanabilirsiniz.

İyi çalışmalar dilerim.

Not. Gökmen Özmsnteş tarafından geliştirilen bir ölçek vardı araştırırsanız bulabilirsiniz yoksa ben de yardımcı olmaya çalışırım, müzik dersine yönelik işlevsel tarafı güçlü bir ölçek diye düşünüyorum.

Müzik Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Kullanımı ve Uyarlanması Hakkında

Gelen Kutusu ×

nuriye kabal <nuriyecankabal@gmail.com>
Alıcı: gozmentes

15:13 (5 saat önce)

Prof Dr Sayın Gökmen ÖZMENTEŞ Hocam,
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisiyim. Doç Dr Sayın Abdullah ÇAKMAK danışmanlığında İmam-Hatip Liselerinde dini musiki dersine yönelik öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi üzerine bir tez yazıyorum. Bu kapsamda öğrencilerin derse yönelik tutumlarını ölçmek için tarafınızca geliştirilen Müzik Dersine Yönelik Tutum Ölçeğini, dini musiki dersine uyarlayarak tezimde yararlanma istediğimi arz ederim.
Saygılarımla, kolaylıklar dilerim
Nuriye KABAL

Gökmen Özmenteş
Alıcı: ben

16:46 (3 saat önce)

Sayın Kabal,

Söz konusu ölçeği gerekli kavramsal uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapmanız şartıyla kullanmanızda bir sorun yoktur. Başarılar ve esenlikler dilerim.

Prof. Dr. Gökmen Özmenteş

13 May 2024 Pzt 17:14 tarihinde nuriye kabal <nuriyecankabal@gmail.com> şunu yazdı: